

We care a lot.

A theoretical and practical exploration of exhibition-making with students.
Meaningful visual art education through participation.

Janneke Baken
Master Education in Arts
Thesis supervisors: Sjoerd Westbroek and Fianne Konings
External critic: Folkert Haanstra
Rotterdam, June 2017

JANNEKE
BAKEN '17

PIET ZWART INSTITUTE / MASTER EDUCATION IN ARTS / THESIS

Summary

My research is a theoretical and practical exploration of exhibition-making with students as part of a visual arts course. With this thesis I try to answer the following question: "How does exhibition-making with students (10 to 12 years old) contribute to meaningful visual arts education?" The theoretical framework is based on the educational philosophy of John Dewey, which is centered on the concept of participation. On the basis of a literature review regarding exhibition-making with students, I have designed a flexible lesson structure. I then tested this during the visual arts lessons of students in the sixth grade (groep 8) at the Vrije School Vredenhof in Rotterdam, in which the students themselves conceptualized and created an exhibition. During this empirical research, I explore whether the making of an exhibition with participation as a key notion contributes to meaningful visual arts education. I do this by actively involving the students in the lesson by giving their ideas space (or: by connecting the lesson to the world of the student) and working toward the achievement of a common purpose (space for the individual, but with attention and appreciation for the ideas of the other). As a practical outcome, the research provides an example of a lesson plan for the project at the Vrijeschool and recommendations intended to inspire policy makers and teachers at primary schools and cultural centers with the aim of creating a more meaningful educational experience for visual arts students.

Acknowledgements

I would like to take this opportunity to thank Ferdinand Sikken, who has inspired me with his motto "the stage for Art & Design: an exhibition space for the visual artwork of the students of ToBe". I would also like to thank the following interviewees for sharing their expertise with me: Emmeline Nijsingh, Jolanda Bouman, Jacques Blommestijn and Wicher Hupkes. Thanks also to Vrije School Vredenhof Rotterdam and teacher Eveline Reedeker, for her cooperation and trust. Thanks also to everyone who supported and helped me, especially: my friend Louis Herbet, my mother Irma Boers and my father Harrie Baken, my colleagues at ToBe, Fransje van der Meulen en Helen Hierbrink in particular, Mirjam van Tilburg and Marike Hoekstra, my classmates, Ingrid Commandeur and all the teachers from MEiA, and of course my friends – of whom I am extremely grateful to Muriëlle Lisle because she gave me the final push to sign up for this program. Finally, I would like to thank my dear son Max!

Design

\\ RaquelDuvalois.com \\ Art Direction & Graphic Design.Raquel

	Foreword	3
1.	Context, purpose and research design	4
1.1	Introduction, problem statement and objective	5
1.2	Research questions	6
1.3	Methode	7
2.	Theoretical framework: Meaningful education	10
2.1	John Dewey	12
2.2	A socially interactive environment	13
2.3	Democracy as pedagogy	15
2.4	Conclusion	16
3.	Literature research and interviews: Exhibition-making with students	18
3.1	A common purpose	19
3.2	Artistic development through reflection	20
3.3	The opening	22
3.4	The role of the teacher	23
3.5	Conclusion	24
4.	The research on the Vrije School: Education project and empirical research	26
4.1	Preface	28
4.2	Introductory lesson on exhibiting	29
4.3	The development of a theme	33
4.4	The classroom as a dynamic workshop	35
4.5	The design of the exhibition	43
4.6	Setting up the exhibition	44
4.7	The opening	45
4.8	Conclusion	48
4.9	Reflection and suggestions	49
5.	The context of a cultural center	52
5.1	Recommendations	53
	Bibliography	55

Table of Contents

Annexes		58
A	Interview Emmeline Nijsingh (Dordrechts Museum)	59
B	Interview Jolanda Bouman (Villa Zebra)	61
C	Interview Jacques Blommestijn and Wicher Hupkes (Rietveld Lyceum)	65
D	Example of a lesson plan	70
E	Example list of questions students - preliminary research	83
F	Example of questionnaire for students - theme	84
G	Example of questionnaire for students - the making of the exhibition	85
H	Questionnaire for teacher	86

Foreword

Key concepts: meaningful visual art education, engagement, interaction, environment, educational experience, participation, reflection, display, self-realization

We care a lot. A theoretical and practical exploration of exhibition-making with students.

Meaningful visual art education through participation.

Foreword

We Care a Lot is the title of a song by the band Faith No More. With this title, in the first place, I would like to refer to the intrinsic motivation of teachers and administrators to provide children and young people with a meaningful educational experience and; in the second place, to the times when this effort is hampered by a lack of appropriate conditions. The song *We care a lot* also has a bit of a bitter connotation:

“We Care a Lot” was also listed in PopMatters’ 65 Great Protest Songs, citing it as Faith No More’s anti-protest song and as a “smirking account of everything that pop and political culture shoved down our throats at the height of the Reagan revolution” (We Care a Lot (song), n.d.)

I care a lot. As program director of the ToBe cultural center¹, I am responsible not only for a certain number of courses with a certain number of participating students, but also for the development of a substantive vision. I also try to contribute to a pleasant and safe classroom environment because *the environment is a determining factor for the educational experience of students*. It is not all about what needs to be learned, but it is also about how it is taught and therefore the educational experience of the student should in my view be the starting point of the discussion and the development of educational programs and courses.

¹ In the Netherlands, culture centers, which are also known as centers for the arts and art centers, are institutions that are usually government funded to provide leisure time courses, workshops and events in the art disciplines (e.g. theater, dance, music, visual art and media). A number of these institutions also offer cultural education in schools.

Last but not least, in the light of my thesis topic, *We care a lot* refers to developing and compiling an exhibition. In a museum this is the job of a curator. Curator means “someone who has the care” (Middle English curatour, legal guardian, from Old French curateur, from Latin *cūrātor*, overseer, from *cūrātus*, past participle of *cūrāre*, to take care of). When making an exhibition, usually the curator takes care of the works of art that will be exhibited and the story that is told (whether or not with a designer and/or an educational assistant). In the case of my graduation project at Vrije School Vredehof, it is the students who make an exhibition and tell their story.

The information desk during the exhibition at the Vrije School Vredehof: conceived of and organized by the students. ²

² All photos, with the exception of the photos in the annexes, are photos that I took during the education project /research.

1. Context, purpose and research method

1.1 Background, problem definition and goal

The idea for my research began when I noticed that cultural centers usually have a professional venue for theater, dance and music performances; but rarely have a suitable space for exhibiting the artwork of students. Performing arts appear to play a more prominent role than visual art education in architectural design, policy (vision) development and budget allocation. Visual art courses lack a architectural support structure and a foundation for learning objectives such as working together in groups for a common goal, and a better understanding of art by reflecting on artwork.

But we should stay critical about the way presentations are constructed; moreover not all of the students want to perform on a stage. Presentations are often used for the promotion of available courses, but this should only be allowed to a certain extent. The development and experience of students must be the central point of focus and therefore the true participation of both teachers and students prior to their presentation is a prerequisite. If a presentation is shaped in a democratic way, an exhibition also has the potential to connect what happens in school to the lives of students and their families and friends and to a wider community.

The opening of the exhibition at the Vrije School Vredehof. A way to share what is happening in the class during the visual arts lessons with parents, guardians, students and teachers from other classes.

My research, however, is not a presentation of visual art as such, but is about making an exhibition together with students, because it can create a (lesson) structure that can lead to a meaningful educational experience through participation. I base my motivation on my personal experience, or should I say the lack thereof? Exhibition-making or the presentation of artistic work was not addressed in my high school art courses or even at the art academy when I studied audio-visual arts. The presenting of work was done individually, as part of a final assessment. I think that visual arts education, both in the context of schools and in cultural centers, is unnecessarily individualistic and isolated, and that exhibition-making may be a way to change this. To develop an exhibition it is absolutely essential that participants work together. The creation of an exhibition provides a common purpose toward which each student in his or her unique way can contribute. I hope that the reader becomes inspired by the possibilities that exhibition-making with students offers and is convinced of its educational potential.

The students work together on the decor for the exhibition.

1.2 Research questions

The main question of my thesis is:

How does the creation of an exhibition with students (10 to 12 years) contribute to meaningful visual arts education?

The sub-questions are:

How can we achieve meaningful education? (theoretical framework)

Why should students make an exhibition? (literature and field research)

In what way does participation contribute to meaningful visual arts education? (empirical research)

1.3 Method

Epistemology

My research is pragmatic in its theory of knowledge (epistemology). The theory serves to address a problem in daily practice. Theory is not a goal or end point, but a tool and the researcher (teacher) remains sensitive to what happens (in the class). Using analytical thinking, the researcher gains new insights and acts more intelligently. An important element of the epistemology of John Dewey, one of the founders of pragmatism, is the shift from “understanding knowledge as being concerned with the world ‘as it is’ to knowledge as being concerned with conditions and consequences” (Biesta & Burbules, 2003, p. 45). Research results are, in accordance with the philosophy of Dewey, legitimate claims, and not the truth. My research therefore provides knowledge about the possible positive effects of exhibition-making with students with participation as a key notion and a meaningful educational experience as the goal.

Design-based research

The research is a modest form of (educational) design-based research (DBR). Based on the theory (Chapters 2 and 3), I have developed a flexible lesson structure around the making of an exhibition with participation as a key notion and meaningful visual arts education as the goal. I have tested how well the model works in practice during the visual arts lessons with the sixth grade (groep 8) (10 to 12-year-olds) class at the Vrije School Vredehof in Rotterdam over a period of two months. During this class the students designed and executed an exhibition (Chapter 4). The DBR method has a flexible framework, but the following characteristics can be identified:

- the method is pragmatic and seeks to find a solution to a problem encountered in day-to-day reality;
- the issue is complex and there is no ready-made answer (a ‘wicked problem’);
- DBR combines positivist (scientific) and qualitative research;
- DBR tests theoretical principles in a natural environment with the goal of an innovative and sustainable improvement (within the field of education);
- researchers work together with teachers;
- the examination cycle consists of a design based on theory, followed by the implementation of the design into practice, the adaptation of the design, and then the cycle starts all over again;

- DBR researches and generates theory from a practical context-related situation (Heijnen E., 2015; The Design-Based Research Collective, 2003).

My research deviates from the DBR method in two ways. First, the research will only take place within a single visual arts course and my research has only one cycle in which the concept is tested. The research is therefore very contextual. To generalize my research results somewhat, I translate the context of the primary school to the context of the cultural center where I work (Chapter 5). The results of the research are suitable to translation because the students in the research are in sixth grade (groep 8) and the largest group of students in the department ToBe Art & Design are children between the ages of 8 and 12 years.

The second aspect of my research that is different is that I adjust the lesson plan during the research when this improves the educational experience of the participants (the students). This is also done in the action research method (McNiff, 2013, p. 120). However, action research participants are aware that the research aims to improve their situation, and this was not the case in my research.

The chosen didactics (the class as a dynamic workshop) allowed for interaction between the students. I saw that students were interested in each other's work. This student is asking his classmate what he is planning to do with "that foam".

Literature research and interviews

The publications that are part of the literature research in Chapter 3 concern exhibition-making with students as part of the visual arts lesson. The described case studies mainly take place in high schools in America (e.g., Burton, 2001, 2004, McCabe 2016). I could not find any relevant Dutch articles. To put the research in a contemporary Dutch context, I have conducted interviews with professionals who are knowledgeable about how to create an exhibition with students or who have knowledge that relates to this. I conducted three semi-structured interviews with Jolanda Bouman, Project Leader for Exhibitions at Villa Zebra (Rotterdam), Emmeline Nijsingh, education and public relations employee at the Dordrechts Museum (Dordrecht), Jacques Blommestijn and Wicher Hupkes, artists and teachers at the Rietveld Lyceum (Doetinchem). I have asked the interviewees general questions such as: “Why is exhibition-making educational for kids?”, “Which didactics have you used?” and “What is your role?” Both Villa Zebra and the Dordrechts Museum have educational projects involving elements of exhibition with children and in the interviews the didactic approach and the learning objectives are discussed. The teachers of the Rietveld Lyceum have created exhibitions with their students. In the interview they share their experiences and reflect on the educational potential. The interviews have been transcribed and can be read in their entirety in the Annexes A, B and C and form a valuable addition to my thesis.

Empirical research

The empirical research took place on the Vrije School Vredenhof in Rotterdam over a period of two months (13 February to 10 April 2017) during the drawing and painting lessons of teacher Eveline Reedeker. I am not a teacher, but to get as close as possible to the experience of the students and inspired by Dewey’s education philosophy and the Laboratory School (an experimental primary school at the University of Chicago), I wanted to conduct the research as a guest lecturer. An important key notion of the Laboratory School and also my education project is the creation of labs in which the student is challenged to find solutions as independently as possible. As Dewey did, I test the theory in practice (Phillips, 2014). In 8 lessons of an hour each, I test the theory-based lesson structure with participation as a key notion in practice to see how it works. In order to be as objective as possible, to be able to reflect

critically on how well it works, I collect data via photos and video recordings of the students during the lesson. I also make notes of my observations and record the extent of the participation per lesson section on the basis of four characteristics:

- Respond to each other and to listen to each other
- Work together
- Individual contribution
- Involvement

Three times during the project, the students are asked to answer three open questions in writing. The questions are designed to examine how the students have experienced the project. With questions like “Do you think it is a fun theme? And why or why not?” I investigate whether the contribution by the students to the development of the theme has worked. In addition they are also asked to answer closed questions in writing. The closed questions are based on the same characteristics of participation as are in my observation notes, so I can compare my observations with the replies of the students. The students could choose between “No, we are not”, “We do a little” and “Yes, that is what we are doing” by circling one of these answers.³ During the project, the teacher receives the lesson plan prior to every lesson and is present during all the lessons as a “sidekick”. Thus the teacher can follow all of the steps. At the end of the project, the teacher will receive an extensive questionnaire with open questions (Annex H).

3 Annexes E, F and G have the questionnaires. The raw data are available via Janneke Baken.

2. Theoretical framework: Meaningful education

2. Theoretical framework: Meaningful education

A frequently stated motto in culture centers is “the experience of the learner is central”. I prefer to talk about the educational experience of the student and what is needed for a meaningful educational experience. Education is meaningful when the teaching material is in line with the knowledge and experience of the student. More specifically, education is meaningful when the assignment is connected to the world of the student and with the world outside of school (“real life”), making it relevant (meaningful) for the student. Other aspects that have been associated with meaningful education are the following: socially and personally relevant content and a learning environment in which communication and interaction with others takes place (e.g., Haanstra, 2011; Van Oers, 2007; Volman, 2011).

In my opinion, a socially interactive learning environment is a prerequisite for establishing meaningful (visual arts) art education. To substantiate my opinion and to answer the first sub-question (“How can we achieve meaningful education?”), I turn to the educational philosophy of John Dewey and in particular to the two main works in which Dewey’s educational philosophy is described: *Education and Experience* and *Democracy and Education*. Together with the educational vision of Gert Biesta, I put the work of Dewey into a contemporary perspective. I wish to conclude this chapter with a number of assumptions in order to meaningful visual arts education, based on the theoretical framework, that I in practice during the empirical research (Chapter 4).

The creation of a socially interactive learning environment makes reflection on the work during the visual arts lesson possible.

2.1 John Dewey

John Dewey is seen as one of the founding fathers of American pragmatism. In addition to being a philosopher, he was teacher and connected to the teachers' union movement in New York. Dewey wrote his most important works in times of crises, reacting with his philosophy to the problems of his time, problems such as economic inequality, social inequality, consumerism, individualism and the global attacks on democracy.⁴ The work of Dewey is not only relevant from the perspective of political history, educational philosophy integrates seamlessly with the contemporary concerns and discussions about the education system in which the educational experience and the involvement of young people in society is deteriorating due to the focus on individual achievement and the overemphasis on learning professional qualifications (e.g., Biesta, 2010; Volman, 2011). Dewey, Biesta and Volman are very critical about the assessment of students in the form of standardized testing and grading. According to them, the education is a goal in itself; when the individual performance of the student is the main outcome, it comes at the expense of an investigative attitude, self-confidence, a sense of responsibility, creativity and the ability to cooperate.

At the time that Dewey was beginning to write his educational philosophy, there was a fierce debate going on between the traditional education which was directed toward learning materials and the progressive education that was directed toward children. Dewey was of the opinion that traditional education in particular was busy qualifying students for a yet-unknown future, at the expense of the educational experience. Dewey states:

[...] traditional school tended to sacrifice the present to a remote and more or less unknown future, therefore it comes to be believed that the educator has little responsibility for the kind of present experiences the young undergo. But the relation of the present and future is not an Either-Or affair. The present affects the future anyway. (1938, p. 49)

Dewey was also unsatisfied with progressive education because he believed that it lacked purpose and meaning. He asks, "What is the place and meaningless or subject-matter and organization within experience? How does the subject-matter function?" (1938, p. 20). According to Dewey, the progressive education, which developed in America between 1890 and 1920, was too extreme of a reaction to traditional education (Reese, 2001). Dewey was of the opinion that both camps lacked a good educational philosophy and thus he developed his "philosophy of experience and education" (Dewey, 1938).

⁴ This was during a number of successive crises: the First World War and the economic crisis of the 1920s (stock market crash in 1929); end of the 1930s when it became apparent how fragile the parliamentary democracies were, and finally in 1944 when the United States was again drawn into a world war (Berding, 2011).

2.2 A socially interactive environment

It is important to understand that Dewey sees education first of all as a social process in place of an individual performance and believes that the intellectual and rational processes of man derive from the pursuit of activities (Dewey, 1915, 1916). The view that meaning (and therefore thought itself) has a social origin can be found in both the knowledge theory of social constructivism, as well as in the socio-cultural approach of the Russian psychologist Lev Vygotskian. In the knowledge theory of social constructivism, the environment and the context in which learning occurs plays an important role, but there is a separation between the environment and the thinking processes of the individual. In the socio-cultural approach, the development of the individual takes place through social processes in which the individual is an integral part of his environment (Dewey, 1915, 1916; Salomon & Perkins, 1998; Vygotsky, 1978).

According to Dewey, the environment is part of the educational experience and teachers should therefore keep this in mind. He believes that, to successfully educate, a school must provide a socially interactive environment, a culture of cooperative activity. Dewey concluded that at traditional schools the opposite was happening. Dewey states:

...for one child to help another in his task has become a school crime. Where the school work consists in simply learning lessons, mutual assistance, instead of being the most natural form of cooperation and association, becomes a clandestine effort to relieve one's neighbor of his proper duties. (1915, p. 11)

The classroom as a dynamic workshop: a socially interactive learning environment. I have warned the students that making the legs too long can produce an unstable animal. Nevertheless they were eager to try it.

Dewey argues that individuals have qualities that are not expressed when they work in isolation, but only show “when the individual is working with others, where there is a common project, something of interest to them all, but where each has his own part” (1899-1924, p. 176). This means that education is essentially a social process whose quality is determined by the extent to which individuals form a community. Monique Volman, Professor of Educational Studies at the UvA, therefore states that student involvement is not a personal characteristic, “but the result is an interaction between an individual and her or his environment. That means that you can influence it by changing the environment” (2011, p. 4). This follows from an activity-oriented learning perspective as opposed to an individual-oriented perspective. Therefore, the learning process is not something “which comes from the individual or something derived from the activity, but is a product derived from the interaction between activity (and its participants) and a person” (Van Oers, 2006 p. 3). .

A student shows his Future Animal. He was very proud of the animal. He writes in the evaluation that he thought an exhibit was a good idea "to show things" and that next time he would like to work together with someone.

According to Dewey, the teacher is part of this group and "has a peculiar responsibility for the conduct of the interactions and inter-communications which are the very life of the group as a community" (1938, p. 58). Dewey thinks it is the primary responsibility of teachers to identify which physical and social environmental factors are a precondition for the creation of experiences which will lead to growth. Volman maintains that teachers should have knowledge of the mental world (or the meanings) of young people, to connect with this and to help them to make sense of new knowledge" and that all students must experience "that they themselves are meaningful" (2011, p. 10).

2.3 Democracy as pedagogy

As part of a society, an individual must learn by experience, by interacting with his environment and by participating in it. In his book *Democracy and Education*, Dewey describes the connection between upbringing, education and society. Dewey's political philosophy and pedagogical beliefs are closely linked. He regards education as a joint venture of teachers and students. According to Dewey, mutual understanding is produced by and is the result of successful cooperation (and vice versa). Biesta adds that it is not about the creation of a common world in which everyone has the same perspective, but of a world to which everyone can participate in his or her own way (Biesta, 2015, pp. 50-53).

Together the students come up with a theme for the exhibition.

For Dewey participation (actively taking part) is the central “mechanism” of education, but there is only (real) participation when all participants have knowledge of the common goal and there is a real interest in it. Dewey provides this as a criterion to distinguish between “real participation” and “pseudo participation” (Biesta, 2015 p. 49). Biesta argues that education is about the transformation that can never be seen only from the perspective of the individual and his desires, but always a concern with the other and the other's needs, which makes the question of education immediately a democratic question (Biesta, 2010, pp. 91-105).

The interpretation of the concept of participation and how it is used or interpreted is heavily dependent on the context. In the book *Participation is Risky* (Huybrechts, 2013) alone, there are three definitions of participation (social, media and cultural). The various definitions contain a number of recurring concepts relating to the process and the role of the participants such as: uncertainty, confidence and risk-taking. In the context of my research, participation means the students are actively taking part in the conceptualization and creation of an exhibition (the joint objective). Interaction and reflection are not only inextricably linked with the educational philosophy of Dewey, but also with the concept of participation (consciously taking part in a joint objective).

Students experiment with materials and study each other's work. The teacher is nearby to help or give advice.

In my research the core concept of participation does not mean that a child-centered pedagogy has been chosen, nor is the content of the lesson in the forefront. It is the teacher who arbitrates between the child and the lesson content in a learning environment in which the student is challenged and is involved in joint activities. This is a key notion according to the educational philosophy of Dewey (1902) and it follows from the educational philosophy of development-oriented education described by Van Oers (2006, pp. 3-4). For the teacher, it is the art of accepting the uncertainty associated with (real) participation as well as having confidence in and curiosity about the input of the students.

2.4 Conclusion

In order to achieve more meaningful education, Dewey provides a response to an individualistic approach without losing the individual. Based on the theoretical framework, with participation as the core concept, I came up with three key notions:

- Students take an active part in the decision-making process: their opinions and ideas are valued;
- There should be enough room for the student to contribute in his or her unique way (to the joint objective), but with attention and appreciation for the ideas of the other(s);
- The creation of a socially interactive learning environment enables interaction between the content of the lesson and the student and between the students themselves.

Practical implications

To distinguish actual participation from pseudo participation, it is clear that the lesson structure for the making of an exhibition with students:

- must offer space for the contribution of the students and
- must be flexible enough for the teacher to be able to anticipate this.

This leads to the consequence that the content of the lesson plan develops during visual arts classes, because the contribution of the students helps to determine the contents. It is important to avoid letting the participation process overshadow the learning goals and vice versa. It is the task of the teacher to take thoughtful risks and to insist that the contribution of the students leads to a meaningful outcome.

3. Literature and field research : Exhibition-making with students

3.1 A Common goal

The possibilities of creating an exhibition with students for artistic development are endless, as are moments of reflection (both on the visual artwork as well as on the exhibition as a whole). In addition, the creation of an exhibition provides social dynamics, a common goal and a stage for the students. In this chapter I answer my second sub-question: “Why should students make an exhibition?” Finally, I conclude this chapter with the lesson structure that I put into practice during the education project (Chapter 4).

The creation of an exhibition with students provides a common goal and a lesson structure for social dynamics: aspects that are typically absent in visual arts classes. David Burton⁵ published the book *Exhibiting Student Art: The Essential Guide for Teachers* (2006) in which he describes five important parts of the process: the development of a theme, the design of the exhibition, the setting up of the exhibition, the publicity and the opening of the exhibition. Throughout the whole process, working together and constructive interaction is essential (Burton, 2001, p. 42). According to Burton, this provides social dynamics that motivate students: “Capitalizing on students’ natural social dynamics provides the spark that motivates their best effort as well as the mortar that holds the whole fascinating process together” (2001, p. 46). A common goal of an art project is a driving force and it motivates students in an art lesson. Wicher Hupkes, a teacher at the Rietveld Lyceum, explains:

When creating an exhibition or large work, it is no longer about just making small sketches. That is the difference: you are not just making a drawing. You also cannot just stop. It will be presented, you must present your work and they understand that.⁶

When creating an exhibition, the teacher carefully monitors the process, but ensures that the students do as much as possible, also with the development of the theme (Burton, 2001, p. 46, 2006, pp. 11-13). There are several ways to develop a theme, but the degree of student participation varies widely. Examples include visiting a museum for inspiration (McCabe, 2016), an inspiring location with a complex assignment⁷, or using the learning material as a key notion (D’Acquisto, 2002).

The literature research shows that the common goal of creating an exhibition with students benefits constructive cooperation. The development of a theme with students is also a great opportunity in the visual arts lesson to make room for the contribution of students and therefore to connect the lesson to their own world. The common goal (the exhibition), which is based on the ideas of the students, is in line with the three key notions of meaningful visual art education, described in section 2.4.

Based on the ideas of students for the theme, we had a class discussion about recycling and they investigated the possibilities of recycled materials (recycle art).

⁵ [Http://arts.vcu.edu/arteducation/faculty/dr-david-burton/](http://arts.vcu.edu/arteducation/faculty/dr-david-burton/)

⁶ Annex C. Interview Jacques Blommestijn and Wicher Hupkes (Rietveld Lyceum).

⁷ Annex C. Interview Jacques Blommestijn and Wicher Hupkes (Rietveld Lyceum).

3.2 Artistic development through reflection

The components of the creation of an exhibition with students – *the design of the exhibition and the setting up of the exhibition* – offer a sound lesson structure for participation *and* reflection on the work. The educational potential of the design process and/or the setting up of an exhibition only comes into its own by means of reflection: *In what way can the design reinforce the theme? How are the works hung up or placed on the ground? Why? How does the audience enter and what should their experience be? Is there a story told or a feeling shared? Which works reinforce each other or do not and why?* (Burton, 2006, pp. 120-128, M. Lackey, 2008, p. 36). By reflection, the student develops conceptual thinking skills, learns to see things from another's perspective (the other students and the audience), practices articulating his/her ideas, learns to make (and see) new connections and sharpens his perception.

It may be interesting to invite a curator or an artist to the class to talk about exhibiting and to practice with the students. Another idea is to pay a visit to a gallery or a studio of an artist to see how artists rediscover/explore their work through the preparation at an exhibition (Szekely, 1988, p. 11). Burton explains that by displaying of work and the reflection on it: "the student art acquires value and meaning that may never before have been suspected" (2005, p. 42). Giving meaning by reflecting on work is also the philosophy of Villa Zebra. According to Jolanda Bouman, through the conversation about art children come upon different layers in the artwork, but also in themselves: [...] "the retrieval of [these] stories, feelings involved in them [, and additionally] is related to skills that we find important for children to develop, such an open attitude, curiosity, better observational skills and looking at things from a completely different perspective"⁸

Emmeline Nijsingh of the Dordrechts Museum acknowledged the educational potential of creating an exhibition and the importance of reflection:

You can create an exhibition on so many levels, on the aesthetic, on the thematic ranking order or on a textual level. There are many aspects to exhibiting that are useful for students to manage. [...] I try to always include presentation and reflection as a part of the projects [...] The most beautiful

thing, I think, is that you see how the children grow, how they do the research, and the group process, and how the understanding develops. At the same time you also encourage individual talent.⁹

The place of the exhibition and materials for making the decor.

The designing and setting up of an exhibition contributes to a lesson structure for actual participation as well as to the artistic development of the students through reflection on their contributions/ideas. The design and set up of an exhibition in which students are actively participating is in line with the three key notions of meaningful visual arts education, described in section 2.4.

8 Annex B. Interview Jolanda Bouman (Villa Zebra).

9 Annex A. Interview Emmeline Nijsingh (Dordrechts Museum).

3.3 The opening

The opening of the exhibition is the moment toward which the students have been working together and it also deserves attention as part of the lesson structure. The opening makes it possible to share what is happening in the class during the visual arts lessons happens with parents, guardians, students and teachers of other classes. Cindi Newlin states: "In order for the artwork to speak to another it must be viewed; and to be viewed, it must be created in the most positive way and have the most successful presentation" (Burton, 2001, p. 41). Burton believes that students do not learn a lot from viewing their own work or that of their classmates when the work is presented without attention to the choice of the work, its design or the audience (2004, p. 43). Szekely sees his students growing:

Each exhibit is a celebration: a recognition of one's achievements and a sharing of them with the public...well planned, innovative exhibits bring excitement and confidence to art making. And they have shown that for some students, having a personal showing of their work is like a first stage appearance where performing simply gets in the blood. (Szekely, 1988, p. 14, p. 17)

A group of students designed an information desk and a coat room by the table set up with juice and cake.

At the Rietveld Lyceum the students also think about the opening, says Jacques Blommestijn:

They think about the audience, when it is a success, how the audience comes in and what the audience will think. If people come to an opening, they quickly think 'oh nice' and then it's gone; the visitors actually see nothing. Then they just stand around chatting. That is why the students guide the visitors around. As soon as a visitor arrives, there is a student who approaches the visitor. That alone makes the exhibition good. Even if you have a lousy exhibition, but students present it in a fun way. Even if you don't hang up much of anything, the students have a good story, then it works. And students love to present.¹⁰

Moreover, Burton proposes: "During the opening, the exhibition team may help viewers interpret art, the theme, and the installation. Interacting with other people at an opening is an art in itself" (2001, p. 45). According to Lackey, the value of the exhibition becomes especially clear through the interaction between the students and the audience during the opening. While teachers initially assumed that the exhibition would primarily contribute to the student's self-esteem, they found that students were especially motivated to learn more and to further develop themselves (2008, p. 39).

Preparing for the opening with the students becomes a special moment that each student has contributed to in his or her own unique way and can be proud of. An opening provides for interaction and reflection, especially when the students speak to the audience. In this way the exhibition and the visual artwork itself becomes more meaningful. The attention for the students and their visual artwork can encourage them to want to learn more.

¹⁰ Annex C. Interview Jacques Blommestijn and Wicher Hupkes (Rietveld Lyceum).

3.4 The role of the teacher

The creation of an exhibition with students is a joint venture between the teacher and the students and requires involvement and additional commitment of the teacher, finding a location for the exhibition being an important issue. In the Rietveld Lyceum there is not a suitable space to exhibit. Jacques and Wicher find the exhibition of the work of the students by the students important and therefore the exhibitions take place outside of school, in special places. Jacques takes the lead and looks for suitable locations and sometimes they are asked to do projects with their students. Wicher Hupkes explains: "You have to grow into it and the school must be open. Everything must be done properly, otherwise it will not work. If your supervisor does not cooperate or you don't have the space, then it's finished."¹¹ Burton notes that it is often the teacher who is organizing the exhibition, for the simple reason that it takes too much time to do it together with the students, meanwhile creating an exhibition with students offers great educational potential and it is a shame to miss this opportunity. He also mentions a good reason for schools to participate: "Exhibitions of art 'sell' the art program. People who enter a school where art is prominently displayed immediately understand that art and the art program are important there" (Burton, 2004, p. 46). Burton advises starting small and, as the exhibition-making experience of the teacher and the students grows, exploring the possibilities of doing further and more complex projects (2006, p. 2).

Szekely maintains that the teacher must encourage the creative contributions of the students and that: [...] "he or she should become attuned to opportunities to move student exhibits out of school into the broader community (1988, p. 17). Regarding the role of the teacher during the creation of an exhibition, Wicher Hupkes writes:

All these projects involve giving the children a feeling of equality, so that you as the teacher are not above them but are working together with them. That you are thinking along with them. Respect is not the right word, but perhaps goodwill. There are always a couple of students who do not wish to participate,

but there is a kind of power in the fact that you are going to do something together. That cooperation, that's what you must have. And you must take a risk."¹²

Jacques Blommestijn adds: "and continue to demand: quality and content. And that combination, which is really it. And you must trust the students." Wicher Hupkes: "It would be nice if more teachers would see the possibilities of this method, and also directors because the whole team needs to want it."¹³

Students make recycle art based on their own ideas.

The research shows that the teacher plays an important role in supporting the group process and, regarding educational potential and actual participation, must leave as much as possible up to the students. The creation of an exhibition with students provides a common goal and therefore "power", But it also requires togetherness and "power" in a school or institution. Making an exhibition is a joint venture of the teacher with the students and it fits the teaching philosophy regarding the role of the teacher and meaningful education described in the theoretical framework.

¹¹ Annex C. Interview Jacques Blommestijn and Wicher Hupkes (Rietveld Lyceum).

¹² Annex C. Interview Jacques Blommestijn and Wicher Hupkes (Rietveld Lyceum).

¹³ Annex C. Interview Jacques Blommestijn and Wicher Hupkes (Rietveld Lyceum).

3.5 Conclusion

From the literature research I have come to the preliminary conclusion that the making of an exhibition is suitable for both the actual participation of students and for their artistic development. The lesson structure for the creation of a first exhibition must offer enough structure, but be as simple as possible. The three components that seem to me to be the most suitable for a lesson structure for the active participation of students are: develop a theme, design the exhibition and set up of the exhibition. Without a proper introduction lesson and without an opening, the project would have no basis to stand on and no common goal to look forward to. In the project at the Vrije School the lesson structure as a whole is carried out and examined. The structure offers enough guidance and is at the same time suitable for participation and experimentation, with the aim of meaningful education, namely, art education.

The lesson structure:

- Introduction lesson on exhibiting (the head)
- Development of a theme
- Creation of visual artwork for the exhibition
- Design of the exhibition
- Set up of the exhibition
- Opening of the exhibition (the goal and also the tail)

Design of a student for a "dark side" of the exhibition.

4. The research at the Vrije School: Education project and empirical research

4. The research at the Vrije School: Education project and empirical research

In this chapter I answer the sub-question: “In what way has participation contributed to a meaningful visual arts education?” The results of the research are described in the same order as the lessons in the lesson plan that I have written during the project as preparation for the lessons (Annex D). In the learning plan the didactics are described per lesson section along with the core objective that was addressed. Under this I provide a summary. In paragraph 4.8 I draw general conclusions from the research results and I answer the main question: “How does the creation of an exhibition with students (10 to 12 years) contribute to meaningful visual arts education?” I conclude the chapter with a reflection and suggestions.

Core objectives and the chosen didactics

During the education project I worked on the three core objectives that the SLO in commission of the Ministry of Education elaborated regarding content and activities. For primary education and artistic guidance there are three core objectives (Haanstra, 2014; Van der Hoeven, 2014):

- Core objective 56 “the students acquire knowledge about and get some appreciation for aspects of cultural heritage”, is worked on during the introductory lessons (introductory lesson on exhibiting and conceptual lesson about the chosen theme) by discussing examples from the history of museums and the (contemporary) visual arts.
- Core objective 54 “the students learn to use images to express their feelings and experiences and to thereby communicate”, is worked on in virtually every lesson.
- Core Objective 55 “the students learn to reflect on their own work and that of others” is an integral part of the creation of an exhibition and therefore of all the lessons. We are working on this by presenting the work and/or ideas for the exhibition, by a class discussion on the ideas of the students and during the opening of the exhibition, where the students speak to the audience. Less explicitly, but no less importantly, during the lessons reflection takes place through the chosen didactics: through the creation of a socially interactive learning environment they – through conversations with each other about the work during the lesson – reflect on their own work and that of others.

The chosen didactics follow from the educational key notions with

participation as a core concept (paragraph 2.4) and consist mainly of:

- Activities in a socially interactive learning environment where students are encouraged to bring in their own ideas, to work together, and to find solutions (explore) and thereby use their imagination.
- A class discussion or a presentation in which the students are encouraged to reflect, to articulate an idea, to share ideas, and to listen and respond to each other. By asking open questions, the students are helped and challenged to combine new knowledge with the knowledge they already have and to consider alternatives to what they see (Van Dokkum, 2010).

4.2 Introductory lesson on exhibiting

Participation in the form of a class discussion

Based on the replies to the questionnaire of the preliminary investigation, I could adapt the contents of the introductory lesson as much as possible to the knowledge, experience and interest of the children. By using open questions, there was space for their own contribution and the students were challenged to combine new knowledge with the knowledge they already have: What is exhibiting? What can it be? Why do people do that? What would you like to exhibit? The contribution of the students was larger than expected and there was a discussion. By means of participation in the form of a class discussion, the students became clearly more involved when they told their story and their contribution was appreciated. This shows that a class discussion (socially interactive learning environment) with participation as a key notion (appreciation for the ideas and opinions of the students) contributes to the involvement of students.

The students make a mini-exhibition. They take a look at each other's work and exchange information on collage material. The interaction that was created by the choosing of clippings was conducive to the idea development.

The creation of a mini-exhibition: a clear assignment and space for imagination

By creating a mini-exhibition by pasting magazine clippings and their own drawings on a cardboard box, the students could put what they had learned into practice and further develop their own ideas.¹⁴ The provision of a mountain of magazines as material to work with ensured there was interaction between the students, which led to new ideas. Some of the children looked to other children for consultation or to exchange clippings. By giving the students space for ownership, the students could connect the concept of exhibiting to their own world. In the evaluation, the teacher mentioned that thanks to the socially interactive environment the students gave each other ideas and this interaction also ensured there was humor and pleasure in the work. The lesson was concluded with a number of presentations. More students wanted to present than I had expected: 10 students waited for their turn to present. The students had a whole story to accompany their work and the boxes were all very different from each other. This lesson section showed that by making enough space for the imagination of the student, the students were able to connect their own world to the assignment and by means of a presentation (reflection) they knew how to explain their idea with much enthusiasm.

¹⁴ Inspired by, among other things, the project "My Museum" at the Dordrechts Museum in response to my interview with Emmeline Nijsingh (Annex A).

A student had this to say about her work: "I do not really know what my theme is, but I have pasted words all over and they are all in a different shape. I had thought that if you are working on something or you have questions about something you can look in here and then you might find an answer."

A mini-exhibition created during the introduction lesson by a student who is crazy about gaming. At first he acted disinterested. That all changed when he designed the set pieces for the exhibition and made them with a “game like” design. He made a beautiful snake that seemed like it had slithered out of a computer game (see paragraph 4.7).

Connecting the student's world with the concept of exhibiting described in images (pto):

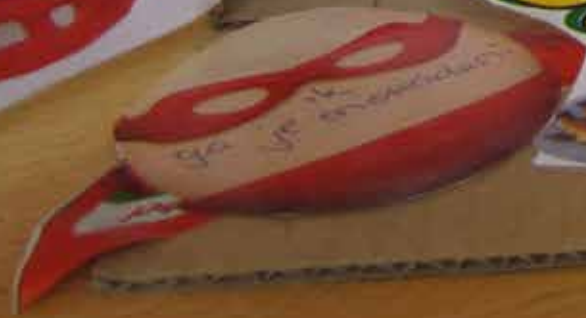

yo be yo
swag swag
be yger do

foekoe

foekoe

Wie heb
+ 1000
+ 1000

has me
1000

4.3 Developing a theme

Idea development through participation and interaction

In order to promote the idea development, the students did a joint drawing activity (the pass-around drawing), in which one must distance oneself from one's own contribution to make a drawing.¹⁵ Through this interactive lesson, the students became very involved, also in relation to each other's work: they were interested in each other's different ways of drawing and each other's creative solutions/imagination. The game element was also very much appreciated by the students. The social dynamics which arose (thus developing the social skills of the students) resulted in visibly more involvement and enthusiasm from the students. Students also benefited from it in terms of artistic development: the "look at your neighbor's work" and the exchange of drawings helped the students in their idea development. Even the students who were characteristically very attached to structure or to their own work were enthusiastic. There was a student who subsequently wrote: "I found all the lessons fun, but the lesson where we had to keep passing the paper around was super fun". Later in the evaluation, when the students were asked what they wanted to do more often in the drawing and painting lessons, she replied: "pass-around drawing". This student often works alone, but showed during the lesson precisely how much (more) joint activities are needed, something involving the whole class. This leads me to the conclusion that a joint activity in itself may be meaningful for students.

Two pass-around drawings: Henk and the Final Bat.

Space and appreciation for the ideas of the students

During the lesson all students wrote down their ideas for a theme for the exhibition on an idea sheet. Letting the students write down their ideas was a good starting point because it gave the students time to express their individual interests.

¹⁵ The method is called 'design charette' and it is described in the book Design research methods (Curedale, 2013).

Excerpt from my reflection report: *At home I went through the replies of the students again and thought about the ideas of the students such as recycling, technology, robots and fantasy. I decided to merge the two most popular themes*

– future and animals – into the theme Future Animals. In this way I have tried to incorporate all the ideas of the students within a single theme. I saw an opportunity for students to connect to their world using language imagery from the digital world, such as animals from games. In addition, I saw educational potential in this theme to address contemporary social issues in a playful way, such as recycling and the future (continued) existence of animals.

...een thema?

Naam:

Ideeen:

- dieren
- natuur
- onbekende dieren
- fantasie

Example of an idea sheet.

The fact that all the students were enthusiastic about the theme of Future Animals is likely due to their active participation in the development of the theme. According to the preliminary investigation, many students wanted to use their imagination, which would be possible with the theme Future Animals. This was confirmed by the replies of the students on all three open questions of the questionnaire (Annex F). To the question “Do you think it is a fun theme? Why or why not?” 10 students gave answers in which the word “animals” appeared in combination with “new species” or “own ideas”, for example: “I think it’s a fun theme because you can create unknown species” and 8 students gave answers such as “because the theme is imaginative”. This means that in total 18 students appreciated that they could use their

Having students actively take part in the development of a theme creates space for students to connect their world to the assignment.

The teacher also confirmed the effectiveness of participation as a key notion in the development of a theme. To the question “Did developing a theme on the basis of the ideas of the students help connect the world of the student with the lesson/assignment?” she answered: “Yes, definitely. This made it something from them, and not imposed by us. They also mentioned this in the class during a short talk with me. The freedom to choose yourself. That made it fun, so they were involved”. This leads me to the conclusion that the development of a theme with participation as a key notion contributes to meaningful visual arts education with the condition that the degree of participation of students depends on a number of factors including: time for reflection, their age and the experience of the class with decision-making processes (class discussions, listening to each other, etc.). The teacher must make his or her own assessments regarding the educational potential of a theme, on how to connect a theme with the ideas of the students and to what extent it is possible to come to a decision with the whole class (depending on the age of the students and the experience of the teacher doing group discussions with the class). In the evaluation, the teacher writes that the students need some control because they often want to tell you something, but really listening is sometimes difficult.

4.4 The class as a dynamic workshop

Introduction lesson on recycling based on the ideas of the students

From an appreciation of the contribution of the students to developing the theme (such as imaginative, humor and recycling) and a tip from one of the students “at scrap they have lots of fun craft materials”, I decided to use recycled materials as a starting point for creating visual artwork. There was a class discussion on recycling with the aim of gaining more understanding of the subject of recycling and the use of recycled materials in visual artwork, enabling students to make connections between their world and the subject and the material. I asked open questions: What is recycling? Who recycles and in what way? The involvement visibly increased when the students were talking and could share their ideas and experiences with each other. By appreciating the contribution of the students during the preparation for the lesson, it was the students who gave me the idea to use recycling materials as a starting point and to discuss the topic of recycling with the class. Thus, there was a connection made to the world outside of school based on the contribution of the students.

Answer of a student on the questionnaire about the theme: “I think it is a very nice theme, because then you can show what you can create with recycling.”

Idea development and exploration of materials: an interactive learning environment with space for the ideas of the students

The idea of the classroom as a dynamic workshop is that students walk around, consulting with each other and looking at each other’s work, as long as it involves idea development or has a purpose with respect to the work. The interaction between the students was conducive to the idea development and the reflection on the work. They explored and experimented and, by means of the conversations about the work, reflected on the ideas and approach. Students helped each other with finding tools or with the choice and the use of materials. There were explanations and sometimes disagreements about each other’s way of working or about the idea for the Future Animal. The teacher found the cooperation during the lesson through which the students inspired each other one of the strongest points of the project.

My observation that students are motivated and inspired by and through the classroom as a workshop, where consultation and collaboration was possible, corresponds with the closed answers of the students on the “theme” questionnaire (Annex F). To the statement “I think it is fun and I want to do it”, where they could choose from “Not, at all”, “Somewhat” and “Yes, that’s possible”, 25 of the 26 students circled yes, very emphatically. To the question: “What do you like the most about the lessons so far?” 6 students gave an answer that included the word “animal”, 9 students mentioned “crafts” and 6 students had an answer such as “that you may think of everything yourself”. To the next question, “Why did you think that was fun?”, 6 students’ responses mentioned “convivial” or “together” and 12 students liked it because “you can use your imagination” and 7 students said because they liked to do crafts. From the responses of the students and from my observations, the conclusion is that a large proportion of the students appreciated the interaction (the “working together”).

The interaction between the students can be understood as meaningful in various ways: both in the idea development (the together give meaning to the image) as well as in cooperative exploration (seeking solutions together) and in the “convivial chatting with each other”. Although this last aspect may seem to have little to do with the making of visual artwork and the creation of an exhibition, I think I can say that space for “chatting and goofing around” contributes to the intrinsic motivation of the students: the students are look forward to the lesson, they consult and inspire each other, even if it is just by coincidence.

The dynamic workshop: having confidence in the power of imagination and the problem-solving ability of students. Students make a design and then experiment with materials. Students turned to each other for help and to exchange ideas. To the question “Has the project had an impact on your vision of the role of the teacher during visual arts lessons?” the teacher responded she saw that in the higher classes she could act more often as a supervisor and “that I could ask more often what they themselves want to learn/create/do. And then also have confidence that it will turn out ok, that it is what it is.”

Yanab

During the presentation the student said: "His name is Steve. He eats everything that is bigger than he is. I wanted to make a big shark and that worked. And the tattoos were the most fun to make. The mouth was the most difficult; I had to redo it four times."

Toekomst Dier

Naam kunstenaar(s): *Mel & Jelle med 2nd*
Naam dier: *Swamponator*
Geboren op: *3 April 2017*
Soort: *Amphibie*
Is gemaakt van: *plastic, hout en schuim*
Klimaat en leefomstandigheden: *swampy areas and damp*
Voedsel: *everything that is smaller than he is, meat and fish and plants*
Specialiteit: *camouflage*

The students at work making name cards.

Name of animal: Swamponator. Date of birth: Monday 3 April 2017. Type: crossing between a turtle and crocodile. It's made of: plastic, wood and foam. Climate and living conditions: swampy areas and damp. Food: everything that is smaller than he is, meat and fish and plants (omnivore). Specialty: camouflage.

Two students worked together on a piece and during the presentation one of them said: "We first made a sketch and then drew on wood and sawed it out. If you were trying something and it didn't work, then you could ask someone else. I found the most fun to be that you could decide for yourself. And usually you just paint on paper."

Not all students wanted to use their imagination. During the lesson one student told me: "This is my dog Luna. He was my pet. He died last year."

A student did not want to make a design but let himself be inspired by the material. During the lesson he told me: "I want my pet to consist only of silver-colored material. I do not yet know how he will look yet, but I do know that I need different types of materials that are silver."

4.5 The design of the exhibition

Space and recognition from the students for each other and for each other's ideas

In the design of the exhibition there was space for the individual ideas and attention for each other provided by means of presentation. In the lesson plan there were questions to help guide the students, such as: What does the world of the Future Animals look like? What must the world look like for the animals to live? You can think of something for decor? The students presented their ideas, which taught them to put their ideas into words and share them with their classmates. I saw the students become more involved when they were able to tell their own story. The students listened carefully to each other and responded to each other a couple of times. I summarized the ideas of the students together and based on these ideas, I claimed one side of the exhibition as a cheerful dream world with rainbows and the other side as a scary desert, swamp and water world. There was too little time for reflection with the students on the idea. One important conclusion from this lesson section is that for actual participation (consciously taking part in a common goal) there must be enough time for reflection on the contribution of students to reach a joint decision.

"We love rainbows. In our world all animals are welcome."

A cheerful side with rainbows and a "dark" side with a swamp.

Another conclusion is that asking open questions encourages the idea development and the contribution of the students. This was noted by the teacher. To the question "Did asking the students open questions contribute to the linking of the world of the student with the lesson/assignment?", the teacher replied: *"Yes, that certainly contributed, also because they really enjoy the freedom, but you also see that here and there they do need structure, or some kind of direction: What do you want to make, where does your animal live? What does its world look like? In that way it was not only fun, but they formed goals, and got ideas to work with. That also provides structure."*

Though there was no time for reflection on the contribution of the students, they proved to be very enthusiastic, probably in part about their own ideas for the exhibition and the realization that the opening of the exhibition would soon take place. The teacher also saw that the common goal began to give "power": [...] *"as there was a common goal, all of a sudden I saw not only small groups but they were one big group, because now the exhibition must be created."*

4.6 Setting up the exhibition

Participation, interaction and reflection

Because the classroom offered too few possibilities for setting up an exhibition with 3D work, the exhibition was set up in the hallway (around the corner from the class). Unfortunately, the scheduled lesson day fell in the week of testing in other classes and quietly setting up an exhibition with students is not possible or desirable. Not only was the goal of the interaction and reflection during the exhibition to connect the ideas of the students to the general key notion/design, but the set up was also intended as a teaching moment for the artistic development (conceptualizing).

The implementation of the design "World of Doedidoe: ht rains (very often) fried eggs yum!"

The setting up of the exhibition happened during the last lesson, shortly before the opening. There were students working independently to make the decor pieces based on their own ideas of the design. The students were very involved and were consulting each other and working together on an idea. The students for the most part came up with solutions themselves when the idea was something too complicated and worked hard, without needing

any incentive. The students set up the exhibition in small groups, to which I directed open questions: What work should be hang/placed where? Why? Are there animals that must be together? Participation as a key notion ensured the individual contribution of students, but there was no time for reflection on each other's ideas thus this occurred individually (or in groups). Making the decor for the exhibition and setting up the exhibition based on the contribution of the students served as a catalyst for the cooperation of students and the students visibly enjoyed working together on the implementation of their ideas. This shows that a common purpose with participation as a key notion (appreciation for the ideas and opinions of the students) contributes to the involvement of students.

The students working together on the decor for the exhibition.

4.7 The opening of the exhibition

Reflection on the work and a connection with the world outside school

The lesson began with a short discussion on the opening of an exhibition to which all parents/guardians were invited. The students were visibly involved when there was space for their contribution, which was greater than expected. There were students who suggested the idea of creating an information desk at the entrance. Another group wanted to get started with the catering and a coat room. Everything was considered, even the security of the works of art, which became a whole act of one of the boys. Students organized themselves into groups and did all the work themselves with here and there a hint and guidance from the teacher. I took a deliberate risk by letting the students handle the majority of the set up of the opening; they were up for the challenge and therefore it really became completely their exhibition.

Students from other classes take a look at the opening.

The opening was attended by two other classes and a number of parents, caretakers, brothers and sisters. Most of the students were very involved and concentrated on their tasks. The teacher wrote in the evaluation: "The students felt it was important that their parents could be there. They were proud of their work." Through the introduction of an audience there was literally a connection between what happens during a visual arts lesson and the world outside of school and the visual artwork automatically gained more meaning through the stage for the students and their story.

Although the work was not assessed by a teacher, through the exhibition and the visit of the audience the students visibly reflected on their visual artwork. I could see this in the involved, enthusiastic students, but also a few sad faces. One pair of students was not satisfied because their work had not been finished (the long legs were unstable and the animal had collapsed) and another pair was not satisfied with the quality of their work. The fact that 7 students answered the question "If you could make another exhibition with the class, what would you do differently?" with "working harder" shows that a number of students were not happy about their own work (attitude) and at the same time shows they were motivated to improve themselves. I conclude from this that the opening of the exhibition not only provides a joint conclusion and artistic deepening of the learning process, but also motivates and stimulates students to learn more.

We hung the "future snake" up on the ceiling together.

Final remarks

To the question “Do you think making an exhibition with the class is a good idea? And Why or why not?” on the last questionnaire (Annex G), 6 students answered “Yes, because you have to do a lot together” and 2 of them specifically said: “Yes, because working together improves the bond” and “because you make more friends”; 2 students gave answers involving their “own idea” and 2 students said it was a good idea because “it makes you more creative”. Other students simply said it’s “a good idea because it was fun”. From these responses, I conclude that students attached great value to cooperation. The teacher mentioned this in the evaluation, regarding a conversation that she had with the students after the end of the project: “... *they found the freedom and the cooperation very pleasant, and they liked that they were allowed to chat...*”

The educational potential was also highlighted by the teacher: “*Exhibiting, how do you do that, what would you like to say [...], some children were very good at this and they had never done it in this way before.*” According to the teacher, making the exhibition was very instructive and provided a long-term goal and it was a good way to conclude the whole project. She adds: “*I have seen how much joy it brings when they are given enough space and a goal [...] That also gives them the space to make choices and to express themselves.*”

4.8 Conclusion

How does exhibition-making with students (10 to 12 years) contribute to meaningful visual arts education?

When actual participation is the key notion, the creation of an exhibition with students is not a standalone section of a lesson, but an essential part of the visual arts lessons in which the social dynamics strengthen the artistic development of students. The inclusion of an introductory lesson about exhibiting was a valuable key notion because the students could combine their own knowledge with new knowledge and this could be put into practice immediately. From the beginning of the project there was already energy, because the students knew that they were going to present their work to the audience.

The development of a theme based on the ideas of the students ensured that the students were very involved. The common goal (exhibition) was relevant for students because the content of the goal (the theme and therefore also the visual artwork) was based on their ideas. It was their exhibition. Having participation as a key notion resulted in the ideas of the students becoming a part of the content of the lessons, not only during the lessons, but also in the development of the lessons. This resulted in a direct relationship between the learning material and the world of the students and “real life” topics that the students had thought of, such as recycling, which determined the choice of material for the work for the exhibition.

“The class as a dynamic workshop” appears to be a good concept for creating a socially interactive learning environment in which the students help and inspire each other. The working together on a visual artwork was found to be less desirable for the purposes of individual artistic development. I conclude from this experience that the taking of a risk when participation is the starting point is closely related to the learning objectives and that consideration must be given to the artistic development of the individual. The investigation showed however that students like to work together and that a joint activity in itself can be meaningful for students. Creating an exhibition offers an outcome because it is a lesson structure in which students can work together (as with the devising and creation of the decor), but with one’s own visual artwork.

The design and the set up of the exhibition served as a catalyst for cooperation

and the students clearly enjoyed this. As the teacher described it [...] “as there was now a common goal, suddenly there were not just small groups, but they became a large group because now the exhibition had to happen”. Unfortunately, the educational potential for the artistic formation of these components was not fully reached because there was too little time for reflection on the ideas of the students, the visual artwork and the exhibition.

During the *opening*, the introduction of an audience created a connection between what was happening during the visual art lesson and the world outside of school, and the visual work gained more meaning through the stage that was created for the students and their story. The opening of the exhibition led to artistic deepening through reflection and students were motivated to improve themselves (learn more).

The investigation confirms the key notions of achieving meaningful education in visual arts education that were developed from the theoretical framework. The social dynamics and the individual ideas of students were closely entwined with the artistic learning objectives, making them more meaningful for the students. During the creation of an exhibition, they could work together without losing sight of the individual: the students have contributed in their own unique way. Creating an exhibition provided a flexible lesson structure with a common purpose that contained all core objectives and in which actual participation of students is possible. It thereby contributes to meaningful visual arts education... provided that there is sufficient time for reflection!

4.9 Reflection and suggestions

What are the consequences of the key notions with participation as a key concept for the didactics and for the role of the teacher and what environmental factors are important?

Limits of participation as a key notion

I took a deliberate risk to find the limit of participation as a key notion in a visual arts lesson, so that I could examine how this is voiced in the making of an exhibition with participation as a key notion. I took the ideas of the students seriously, even when students wanted to work together on a visual artwork. As I wrote in the conclusion, the individual artistic development was affected by the fact that the teaching of pairs of students is very difficult and there is a real chance that the cooperation will not go well at the expense of a work for the exhibition. In the case of some student pairs, the cooperation was very valuable (e.g., the cooperation of a student with an autistic student) and in some cases it was less successful (e.g. when one of the students was slacking). The creation of an exhibition proves its effectiveness in this respect because it provided a lesson structure in which students can work together (as with the devising and creation of the decor), but with one's own visual artwork.

In the last paragraph of the theoretical framework, I recommend that the teacher not let the participation process overshadow the learning objectives and vice versa and that proved to be a necessary point of attention. If the focus is too much on participation, the learning objectives can be jeopardized. If the emphasis is too much on the learning objectives, moments of actual participation will be lost and the students are mainly involved with the manufacture of (aesthetic) work, the development of technique and timely completion of the assignment, and we ignore meaningful visual arts education. The trick is to achieve both the learning objectives as well as the participation of the students. It requires a good preparation of the lesson in which the moments of participation are described and are part of the learning targets, whereby the teacher prevents the ideas of students from taking on a life of their own. Yet it is still important to have the courage to take a step back, to trust the contribution of students.

Core objective 55: reflection

Reflecting on one's own work and that of others is an essential part of the artistic development of students and therefore also of the creation of an exhibition. Because experience has shown that production (making the work/ the exhibition) comes before reflection, it is an important conclusion from the investigation that there must be enough time allowed for reflection in the form of a class discussion or (interactive) presentation. My suggestion, on the basis of the research, is to take the core goals as a starting point in designing a curriculum for the visual arts and to plan a lot of time for reflection during the lessons (core objective 55). Continue to discuss this with other teachers and school management. Not as an aside, but as an important learning objective. Also reflect on progress and achievements.

The importance of the quality of communication

In addition to the fact that the teacher does not have to prepare too much lesson material (less transmitting means more time for the student's contribution) and must develop some skills in asking open questions, an important point of attention is the progress (the quality) of the (purposeful) communication with and between the students. This responsibility and skill of the teacher should not be underestimated when actual participation is the key notion. Holding a class discussion in which the opinions of students are evaluated requires practice with the students. Other important factors that affect the quality of communication are time, age of students, classroom layout and student position relative to each other. Moreover, the position that the teacher takes, literally (standing, sitting, walking, etc.) and figuratively (spoken, spoken, moderator, etc.), affects how communication goes. The conscious participation of students in decision-making was generally a vulnerable part and required more research into both the role of the teacher and forms of decision-making processes that fit the size of the class/group and the experience and age of the students.

The teacher as curator of the participation and artistic process

When preparing the lessons, the educational key notions forced me to think about a socially interactive learning environment where the students have enough space for their ideas and would be free to help each other

and exchange ideas. This created new didactic concepts – not necessarily homemade, but customized lesson types which made the participation possible.

The preliminary research showed that the students were in need of free drawing and said that they wanted to use their imagination. I have taken the time to investigate the extent to which the students were able to use their own imagination and ideas in the form of small assignments and discussions. The conclusion is that the students can handle this just fine, as long as there is a backup assignment ready for students who find it difficult to come up with something on their own. The older or the more experienced the students are, the more complex the assignment (exhibition) can be. For example, one could initiate interdisciplinary projects which will culminate in an exhibition or in the treatment of a socially critical theme. There is a lot of literature on the creation of an exhibition in the professional art world from which knowledge and inspiration can be drawn.

The creation of an exhibition with students with participation as a key notion requires that the teacher have confidence that the contribution of the students will lead to a meaningful result, but it also demands teaching skills with regard to the group process and the artistic process and how they relate to each other. In addition, it worked extremely well to consider myself a participant in the project and in that sense work “with the students”. Although the students were the curators of the exhibition, I had the role of the curator of the participatory and artistic process in which I tried to get the most out of the students by, on the one hand, allowing them to come up with solutions themselves as much as possible, but on the other hand through the preparation of the lessons and the encouragement of the students I let my own creative and educational voice be heard.

The Husky Penguin

5. The context of a cultural center

5.1 Recommendation

What insights have I gained in the context of a cultural center regarding a meaningful educational experience of students, the development of training programs and the skills of teachers?

I conclude this thesis with a recommendation that arises from the research results and is intended for the context of the cultural center ToBe with a view to a visual arts course of the department ToBe Art & Design for the target group of children.

The cultural center ToBe has a number of conditions for the leisure time course offerings: fun, a safe learning environment, a meeting place, welcoming/visible and connected to the world of the student. Conditions are established key notions for both the tactical level (program leaders/coordinators) as well as the operational level (teachers). The condition “connected to the world of the student” is in the light of my research the point I will discuss further and specifically for the target group of children (ages 6 to 12 years), which is one of the main target groups.¹⁶ Questions that follow from the key notions are: How is the connection made to the world of the student and what does this look like in a training course? How do you know whether this condition (something that is established and therefore required) is met? And what skills and support does a teacher need for this?

Although the educational philosophy of John Dewey is situated in the context of a school, the key notions developed from the theoretical research and the conclusions from the empirical research are also relevant to the context of a cultural center, certainly as regards the condition “connected to the world of the student”. By having participation as a key notion, and thus creating space and appreciation for the individual contribution of the student, a connection is created with the world of the student. How this translates to the operational level (a course) is different for every art discipline, but how that connection is created remains the same, namely through the active participation of the student as well as through the teacher’s skills. I will return to this shortly.

¹⁶ The two main target groups of ToBe are children (6 to 12 years) and young people (13 to 17 years).

The added value of a cultural center, compared to learning at the kitchen table or in a room in an attic, is that children “learn together”, they learn the lesson in a group.¹⁷ This satisfies the condition regarding “meeting place”, although that is also achieved through the joint projects and presentations.

For the target group of children, the following learning objectives are defined: portray, discover, collaborate and present (learn, create, present and reflect are connected to this). These are two more components associated with meeting: work together and present. And now it becomes interesting! I would like to make a proposal for the department Art & Design ToBe which brings together the learning objectives for the target group of children, the condition “connected to the world of the student” and the key notions based on my research:

A course for the target group of children at ToBe Art & Design consisting of a series of (group) lessons given in a socially interactive learning environment in which they playful learn to imagine and to explore and in which they collaborate on toward a final presentation (a common purpose) which provide space and appreciation for the ideas of the children.

This means for the training offerings for children at the department ToBe Art & Design that consideration should be given to socially interactive learning environment and to the final presentation (an exhibition) based on the contribution of the students (theme).

Reflecting on one’s own work and that of others is an integral part of the artistic development of students and of meaningful visual arts education. As experience has shown that production comes before reflection, it recommended that a visual arts course explicitly establish this as a learning objective.

¹⁷ This is a fact for all art disciplines, except for music, where private lessons are (still) part of the course offerings. In some cases, there are also products where there is a meeting or learning in a group such as presentations or the Popschoolformula (band lesson and lessons with the instrument).

The program leader (or the coordinator) must support the teacher (creating conditions), thereby making the objectives such as the presentation (exhibition) possible. In addition, the program leader can offer substantive support by considering the didactics along with the teacher. Furthermore, the program leader defines the skills of the teacher upon which teachers will be evaluated. I would suggest making a checklist for the teacher that lists the key notions for the lesson.

Concept checklist for meaningful visual arts education:

- In this lesson was there a time for reflection (on the ideas of the students and/or on the visual artwork of the students)?
- Did this lesson involve a genuine exchange of ideas with the students?
- In this lesson was there an opportunity for cooperation and/or exchange of ideas with each other?

Further, one may consider a briefing for teachers “Making an exhibition with students” based on the research and on discussions with teachers (what do you need?). The same applies to a briefing for teachers “Connecting to the world of the student, how do you do that?” which should be developed based on further research, discussions with teachers and in consultation with the program council (substantive consultation with the program leaders regarding the leisure time course offerings). Here, workshops/trainings can be linked for teachers in cooperation with the Education department with the emphasis on the pedagogical skills.

I started my research with the argument that it is not only what is to be learned, but also the way in which it is learned – and therefore the educational experience of the student – that must be the starting point of the discussion on the development of educational programs and course offerings. The research shows that children like learning and meaningful education for them is when there is space and appreciation for their own ideas and where a socially interactive learning environment is created. These are two key notions that are not only achievable for a cultural center, but it may also “be its *raison d’être*”.

Bibliography

D' Acquisto, L., Goldberg et al. (2002) Schools into Museums. *Educational Leadership*, pp. 74-77.

Berding, J. (ed.) (2011) *John Dewey. Over opvoeding, onderwijs en burgerschap. Een keuze uit zijn werk.* Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Biesta, G. J. J. (2010) *Good Education in an Age of Measurement: Ethics, Politics, Democracy.* London: Paradigm Publishers.

Biesta, G. J. J. (2015) *Het prachtige risico van onderwijs.* Culemborg: Uitgeverij Phronese.

Biesta, G. J. J., & Burbules, N. C. (2003) *Pragmatism and Educational Research.* UK: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

Burton, D. (2001) Social Dynamics in Exhibiting Art: Rethinking the Practices of Art Education. *Art Education*, 54, pp. 41-46.

Burton, D. (2004) Exhibiting Student Art. *Art Education*, 57, pp. 41-46.

Burton, D. (2006) Exhibiting Student Art: *The Essential Guide for Teachers.* New York: Teachers College Press.

Curedale, R. (2013) *Design Research Methods: 150 Ways to Inform Design.* USA: Design Community College Inc.

Dewey, J. (2015) *My Pedagogic Creed.* London: FB &c Ltd. (Original work published 1897)

Dewey, J. (2008) *The School and Society & The Child and the Curriculum.* USA: BN publishing. (Original work published in 1915)

Dewey, J. (2009) *Democracy and Education.* USA: Merchant Books. (Original work published 1916)

Dewey, J. (2008) *The Middle Works of John Dewey, 1899-1924.* Carbondale: Southern Illinois University Press. (Original work published 1899-1924)

Dewey, J. (2008) *The Later Works of John Dewey: 1929-1930, Essays, the Sources of a Science of Education, Individualism, Old and New, and Construction of a Criticism.* Carbondale: Southern Illinois University Press. (Original work published 1929-1930)

Dewey, J. (2015) *Experience and Education.* New York: Free Press. (Original work published 1938)

Dewey, J. (1993) Creative Democracy—The Task Before Us. In Morris, D. & Shapiro, I. (eds.), *John Dewey: The Political Writings.* Indianapolis: Hackett Publishing Company. (Original work published 1939)

Dokkum, H. van (2010) *Het effect van de complexiteit van vragen op de nieuwsgierigheid van kinderen tijdens kunsteducatie.* Master scriptie. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Haanstra, F. (2011) Authentieke kunsteducatie: een stand van zaken. *Cultuur + Educatie*, 11(31), pp. 8-35.

Haanstra, F. (2014) Nationale leerplannen en leerplankaders voor de kunstvakken. *Cultuur + Educatie*, 14(40), pp. 8-25.

Heijnen, E. (2015) Remixing the Art Curriculum. How Contemporary Visual Practices Inspire Authentic Art Education. Proefschrift. Nijmegen: Radboud Universiteit.

Hoeven, M. van der et al. (2014) *Cultuur in de spiegel in de praktijk. Een leerplankader voor cultuuronderwijs.* Enschede: SLO.

Huybrechts, L. (ed.) (2013) *Participation is Risky.* Approaches to Joint Creative Processes. Amsterdam: Antennae Valiz. Kam, S. de (2016) What do your

head, Kam, S. de (2016) *What do your head, hands and heart tell you. Towards an update of the Waldorf art curriculum on the basis of its primary principles*. Master thesis. Rotterdam: Piet Zwart.

Lackey, L. M. (2008) What is Exhibition For? Considering the Purposes of Art Display in a Saturday Art School Context. *Art Education*, 61, pp. 33-39.

McCabe, M. (2016) The Student Art Exhibit: A Collaborative Journey. *Journal of Art for Life*. [Online] Volume 7. (1). pp. 1-27. Available from <http://journals.fcla.edu/jafl/article/view/84751>. [Accessed: August 13th 2016]

McNiff, J. (2013) *Action Research*. UK: Taylor & Francis Ltd.

Oers, B. van (2006) *De betekenis van de sociale context voor het leerproces* (lezing). Amsterdam: Vrije Universiteit van Amsterdam

Oers, B. van (2007) Voorbij het nieuwe leren. *Pedagogiek*, 27(2) pp. 111-119.

Phillips, D.C. (ed.) (2014) *Encyclopedia of Educational Theory and Philosophy*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Reese, W.J. (2001) The Origins of Progressive Education. *History of Education Quarterly*, 41(1), pp. 1-24.

Salomon, G., Perkins, D. (1998) Individual and Social Aspects of Learning. *Review of Research in Education*, 23, pp. 1-14.

Szekely, G. (1988) The Art Exhibit as a Teaching Tool. *National Art Education Association*, 41, pp. 9-17.

Volman, M. (2011) *Kennis van betekenis. Betrokkenheid als kwaliteit van leerprocessen en leerresultaten* (oratie). Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Vygotsky, L.S. (n.d.) *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge: Harvard University Press. (Original work published in 1978)

We Care a Lot (song). (n.d.) In *Wikipedia*. Retrieved January 7th, 2017, from [https://en.wikipedia.org/wiki/We_Care_a_Lot_\(song\)](https://en.wikipedia.org/wiki/We_Care_a_Lot_(song))

The Design-Based Research Collective. (2003) Design-Based Research: An Emerging Paradigm for Educational Inquiry. *Educational Researcher*, 32(1), pp. 5-8.

Interviews

A,B,C

A. Interview Emmeline Nijsingh (Dordrechts Museum)

Interview Emmeline Nijsingh

Janneke Baken, 20-12-2016, Dordrecht

Emmeline Nijsingh

Medewerker Educatie & publiek

Dordrechts Museum

De rollen

'Belangrijke vragen voor een curator zijn: Wat vertel je aan het publiek, wie is je publiek? Hoe vertel je het dan? Hoe breng je het verhaal over? Dat is ook educatie: het overbrengen van een verhaal. Als 'educator' ga ik in discussie met de curator: Nee, dit is niet het echte verhaal, maar hoe zorg je eerst voor die klik, voor die vonk voordat je het echte verhaal vertaalt? Vanuit mijn rol en visie maakt het niet uit wat je erin ziet, al is het Beyoncé, of het geeft je een bepaald gevoel. De klassieke curator, of conservator, was de baas en maakte de tentoonstelling van a tot z. Tegenwoordig zit je in een projectteam en selecteert de curator de werken en iemand van Educatie & publiek verzorgt de teksten en het verhaal, de familie- en schoolprogramma's en de film of audiotour. Kortom: het overbrengen van het verhaal aan het publiek en wat het verhaal moet zijn. De musea zitten nog steeds in dit veranderingsproces. Tegenwoordig is er een nieuwe functie: 'tentoonstellingmakers' en dat zijn meestal educatoren dus daar zit een verschuiving, namelijk van puur kunsthistorici die als historici een verhaal willen vertellen of dat er een ander verhaal verteld wordt voor het publiek.

Het museum

'Volgens mij vinden de meeste leerlingen een museumbezoek wel leuk en spannend. Zeker basisschoolleerlingen. Ze komen bij een groot gebouw, met bewakers en een balie en daardoor maakt het indruk, en ze moeten een beetje stil zijn en dat werkt allemaal wel mee in dat het spannend is en een belevenis op zich. Het museum als plek voor educatieprojecten over tentoonstellen werkt heel goed omdat leerlingen dan letterlijk zien wat er in een museum gebeurt. We laten bijvoorbeeld het depot zien en leggen uit wat de conservator doet en dat we altijd witte handschoentjes aanhebben. Je vertelt dat sommige kunstwerken heel veel geld waard zijn en er daarom bewakers rondlopen. Je legt uit dat het niet zomaar een schilderij

ophangen is, maar dat je daar goed over na moet denken en als je een verhaal wilt vertellen, hoe doe je dat dan? Het begrip over een museum of een tentoonstelling gaat meestal niet verder dan een plek waar schilderijen hangen of waar dinosaurussen staan. Er gaat letterlijk een wereld voor ze open en dat is heel leuk en dat vinden ze spannend. Je kunt het ook hebben over authenticiteit en wat een bepaald kunstwerk zo uniek maakt. Wat je vertelt, hangt af van de groep en de leeftijd. Dat is altijd een beetje aftasten. Ik vind het belangrijk dat leerlingen weten wat een museum is. Zeker basisschoolleerlingen, omdat ze nog geen idee hebben van wat er allemaal gebeurt in een museum, maar daarnaast zijn al die 'skills' die nodig zijn om een museum te maken, te runnen, heel nuttig. Zoals ik al zei, het bedenken van een thema, het selecteren van het werk, het beargumenteren daarvan, het omschrijven van een werk, een titel geven en dus kort samenvatten, het presenteren, het vertellen waarom je het zo hebt gedaan. Je kunt leerlingen de rol van suppoost geven en een rondleiding laten geven en zodoende leren presenteren.'

'Mijn museum': een project voor primair onderwijs

'De klas wordt verdeeld in twee groepen van vijftien leerlingen, beide krijgen begeleiding van een museumdocent. De leerlingen krijgen een kijkje achter de schermen: wat doet een museum nou eigenlijk allemaal? Wat is een museum? Wat doe je daar? Wie werken er? Hoe gaat het er allemaal? Dat is op zaal, en daarna ga je hier in het atelier een minimuseum maken. Dan maken de leerlingen een kijkdoos en kunnen ze hun eigen museum inrichten. Ze kiezen de kunstwerken, maken hun eigen kunstwerken, kiezen de lijsten, de kleuren op de wanden, tekstbordjes of denken zelfs na over het thema, de titel of het verhaal dat je de mensen wilt vertellen. Daardoor moeten ze zelf nadenken over wat er komt kijken bij het maken van een tentoonstelling. Alleen al titels verzinnen voor kunstwerken of hun eigen werk is al heel leuk om te doen. Om daar over na te denken: Wat zie ik en wat voor naam geef ik daaraan? Waar zou het verhaal over gaan en hoe kan ik dat verwoorden in een titel? Het sterkste van het project vind ik de combinatie van het laten zien wat een museum is en hierover vertellen op zaal en dat de leerlingen het daarna zelf gaan doen. Dus eerst een wereld openen en daarna meteen zelf aan de slag en toepassen.'

21 Century skills en meer

'Zo was er ook het project 'Bekijk het maar'. Dat project ging over het schrijven van tekstbordjes. Leerlingen konden hun favoriete kunstwerk uitkiezen en daar hun eigen tekstbordje bij schrijven. Het ging niet om het officiële verhaal dat bij het kunstwerk hoort, maar om een verhaal dat helemaal kwam uit henzelf. Die bordjes hangen er nu nog steeds. Sommige leerlingen hebben er gedichten bij geschreven of verhaaltjes of herinneringen. Je kunt een tentoonstelling maken op heel veel niveaus, op het esthetische, op het thematische rangschikken of op tekstueel niveau. Er zitten heel veel aspecten aan tentoonstellen die nuttig zijn voor leerlingen om te beheersen. Je kunt het nog verder doortrekken naar bijvoorbeeld de pr door te zeggen: maak een poster of geef een rondleiding. Er zitten veel aspecten aan het maken van een tentoonstelling die aansluiten op de 21st century skills die je als leraar zo klein of groot kunt maken als je wilt. Ik wil het museum ook aanbieden aan scholen als plek om je les of presentatie te geven. In Amerika is er veel aandacht voor presentatie en het presenteren aan elkaar en ik denk dat dat heel goed is en dat het er alleen maar beter van wordt en je het minder eng gaat vinden en je daar ontzettend veel aan hebt. Ik probeer presentatie en reflectie altijd een onderdeel te laten zijn van projecten, dat zijn heel belangrijke skills die ook deel uitmaken van de 21 century skills. Het mooiste vind ik dat je ziet hoe de kinderen groeien, hoe ze onderzoek doen, en het groepsproces, en hoe het begrip zich ontwikkelt. Tegelijkertijd stimuleer je ook individueel talent.

Take pArt 'Klikken met Kunst Tour' in het Dordrechts Museum, foto's Janneke Baken

Maak je eigen Dordrechts Museum: Knip je eigen keus aan kunstwerken uit en maak er een lijst omheen. Vouw en plak je museumzaal en hang de schilderijen op de muren. Afbeelding, Janneke Baken (scan van het knutselpakket)

Bij het project Take pART (1) deden de jongeren heel veel zelf, van teksten schrijven tot kunstenaars benaderen en facturen schrijven. Hier komen weer andere skills bij kijken en het is meer zoals het echte leven, ook wel community of practice genoemd. Ze doen dan dingen die ze nog bijna nooit hebben meegemaakt. Dan willen ze iets in het museum en dan leg ik uit dat het niet kan, bijvoorbeeld in verband met het klimaat. Maar ook zeg ik dat er vast een manier te verzinnen is waarop het wel kan...

Tot slot

'Voor primair onderwijs of deze leeftijdsgroep is er nog niet veel, maar je kunt er zoveel voor bedenken. Je kunt ook een eigen verzameling als uitgangspunt nemen: ieder kind verzamelt wel iets. Om daar een tentoonstelling mee te maken. Dicht bij huis. Begin bij de interesse van het kind zelf, wat kan het kind daarover vertellen? Wat is er mooi aan?'

(1) Take pArt 'Klikken met kunst':
www.dordrechtmuseum.nl/activiteiten/kom-klikken-kunst

B. Interview Jolanda Bouman (Villa Zebra)

Interview Jolanda Bouman

Janneke Baken, 17-02-2017, Rotterdam

Jolanda Bouwman

Projectleider tentoonstellingen

Villa Zebra

Villasofie

'Ken je het werk van Ari Verlsuis en Ellie Uyttenbroek van Exactitudes? Zij maken fotoseries van stereotype mensen. Er is een foto met twaalf oudere vrouwen, met allemaal een regenjas aan in net een ander tintje, gepermanent, grijs haar en soms een sjaaltje om. We hebben een tentoonstelling gehad met de titel Roodkapje en over het verhaal. Er waren kunstwerken geselecteerd die kinderen lieten nadenken over aspecten van het verhaal, bijvoorbeeld een werk met een wolf en zo ook de foto van de oudere vrouwen. De vraag die we daarbij stelden, was: 'Als je nou die foto's kijkt, wie is dan de oma van Roodkapje? Wie van die 12?' Het gaat erom wat er dan gebeurt, want dat is heel interessant. Het eerste wat er gebeurt, is dat kinderen veel beter gaan kijken, in dit geval extra goed omdat je het kunt koppelen aan iets wat je al kent. Hiermee vertragen we de tijd, met als doel dat kinderen beter gaan kijken. Ze bedenken dan: hoe zat het ook alweer met Roodkapje? En wat was er nou met die oma? En wie van die oma's zou dan de oma kunnen zijn? Wat ze opvalt, is een sjaaltje en er zit een vrouw bij met een iets roze rode jas, dus die worden al snel gekozen. Maar daarna zijn er andere oma's die de kinderen opvallen, dat kan met hun eigen oma's te maken hebben. Bijvoorbeeld een lief kijkende oma. Dan vragen we door: 'Zijn oma's altijd lief? Hoe is jouw oma?' Er is één vrouw die er een beetje ziekig uitziet, dan volgt de associatie met de oma van Roodkapje, want 'zij lag toch ziek op bed?' Onze filosofie is dat wij door een vraag te stellen op verschillende lagen komen in het kunstwerk, maar ook in de kinderen zelf. Het heeft met henzelf te maken, het heeft met het thema te maken en ze ervaren dat iedereen er anders over kan denken, want iedereen heeft dat verhaal anders verteld gekregen of zich anders herinnerd. Het voeren van gesprekken met kinderen waarbij we de verbeelding stimuleren en nieuwe mogelijkheden laten ontdekken is onze villasofie.'

Leerdoelen

'De leerdoelen zijn altijd gerelateerd aan het thema, zoals bij Roodkapje aan sprookjes, en het ophalen van deze verhalen, gevoelens die hierbij komen kijken, en daarnaast gerelateerd aan vaardigheden die wij belangrijk vinden dat kinderen ze ontwikkelen, zoals een open houding, nieuwsgierig blijven, beter kijken en iets van een hele andere kant bekijken. Dus er niet van uitgaan dat iets is zoals je ernaar kijkt, of zoals je het snapt, dat er altijd weer een andere kant aan kan zitten. Wij werken met beeldende kunst, omdat de beeldende kunst vragen oproept en je ontregelt, zo nu en dan. Er zit altijd wel iets in de tentoonstelling wat ontregelt, maar ook in de workshops zitten versturende elementen om kinderen uit hun vaste denkpatronen te halen. Hoe ouder je wordt, hoe beter je denkt te snappen hoe de wereld in elkaar zit, maar echt snappen doe je dat nooit, al heb je de neiging om te denken: ik snap het. Wij vinden het belangrijk dat iedereen een beetje terughoudend blijft en denkt: maar is dat eigenlijk wel zo? Die openheid en nieuwsgierigheid, die vinden wij belangrijk. En wat wij willen aanspreken, wat we willen stimuleren, is dat kinderen hun verbeelding gebruiken.'

Hedendaagse kunst

'Villa Zebra maakt gebruik van hedendaagse kunst, ook op scholen zijn we daar explicieter in geworden. Op scholen werken we vraaggericht en omdat je geen kunstwerken mee kunt nemen, gebruiken de docenten veel plaatjes. Dan is het heel gemakkelijk en aantrekkelijk om een Picasso voorbij te laten komen. Daar hebben we na een lange discussie over besloten dat we dat niet doen, want kinderen leven in deze tijd en wat je met Picasso duidelijk wilt maken, kun je ongetwijfeld ook bereiken met een hedendaags kunstwerk. Tenzij je het echt daarover wilt hebben, maar dan heeft het een ander doel. Villa Zebra is juist een plek voor hedendaagse kunst en daarom vinden we het belangrijk dat de school waar we een project doen minimaal één keer Villa Zebra bezoekt, zodat de kinderen ook ervaren hoe het is om om een kunstwerk heen te lopen, dan zie je veel meer, dat is een andere ervaring.'

*Hidde van Schie 'Bad News for Everyone' 2012
Bruikleen Kunstcollectie Hogeschool Rotterdam
Te zien in Villa Zebra 'Diep in het bos', foto Janneke Baken*

De kunst nemen we in bruikleen, de kunstenaars hoeven niet speciaal iets te maken voor kinderen. Ook al geven we een opdracht - want we geven veel opdrachten - dan zeg ik er altijd bij dat we de kunstenaars hebben uitgekozen om het werk dat ze maken en dat een kunstenaar moet maken wat hij/zij zelf wil. Hooguit moet je zorgen dat het niet te gevaarlijk en niet te kwetsbaar is. Er zijn kunstenaars die dat dan toch doen. Ik denk dat je daar als volwassene automatisch in schiet, zo van 'Oh, dat vinden kinderen vast niet leuk of juist wel'. Mensen denken vaak dat kinderen niks kunnen met abstractie, maar daar kunnen ze heel veel mee. Dit wordt vanaf een jaar of acht een beetje ondergesneeuwd door hoe ze inmiddels de wereld hebben ontdekt. Een voorbeeld daarvan is het gesprek dat kinderen voeren bij het videokunstwerk dat nu te zien is van een stuk grond dat langzaam op en neer gaat. Dan komt er al snel iets wat zou kunnen: er komt lucht uit de grond of het water, of het zijn aardkorsten die bewegen. Ze kunnen nog genoeg met abstracte beelden, maar het verzinnen van een bizar wezen dat eronder leeft, dat begint al een beetje kinderachtig te worden.'

*Ruben Bellinkx, The City Garden
De tentoonstelling 'Diep in het bos' (1) in Villa Zebra, foto Janneke Baken*

Het project 'De ontmoeting'

In de tentoonstelling wilden we alleen mensfiguren en dat ging om twaalf mensfiguren, maar hoe zet je die ten opzichte van elkaar? Wat kun je er allemaal mee als je ze in de ruimte zet? Bij iedere opstelling ontstaat een ander verhaal. We hebben toen in de lege zaal de kunstwerken neergezet en iedere dag kwam er een andere klas een hele dag naar Villa Zebra. We verdeelden de klas in groepjes van 4 of 5, dus er zaten veel begeleiders bij, en die gingen in gesprek met de kinderen: Wat zie je? Wat voel je? Wat zou je ermee kunnen doen? Als de figuur zou bewegen, hoe zou die dan bewegen? Hele verhalen werden erbij verzonnen. Deze gesprekken werden opgenomen. De tweede helft van de ochtend kregen ze een grote houten doos en dat was de tentoonstellingszaal in het klein waar foto's van de kunstwerken op schaal bij zaten. Alle groepjes gingen met elkaar een verhaal verzinnen. Welke zullen we bij elkaar zetten, waarom, en in wat voor omgeving? 's Middags gingen de kinderen met de maquettes naar beneden naar de workshopruimte om hun ideeën uit te werken, te maken. Uiteindelijk hadden we 32 dozen. Voor het inrichten van de tentoonstelling hebben we gekozen voor verhalen die bij alle groepen boven kwamen en voor hele bijzondere verhalen zoals een schaamkamer waarbij de kinderen beelden hadden uitkozen waarbij ze het gevoel hadden dat de beelden zich schaamden en er vloerbedekking moest komen, ook op de muren, zodat de beelden zich op hun gemak konden voelen. Er zijn drie tentoonstellingen uitgevoerd. Bij de uitvoering van de eerste versie werd er een omgeving gecreëerd door middel van video's. Bij de tweede werd een decor gebouwd en een vloerbedekking neergelegd en werd er behangen, en bij de derde was het een zwarte doos en werd er een omgeving gemaakt door soundscapes en een beetje video. We hebben het Onafhankelijk Toneel, dat destijds nog bestond, gevraagd om met de gesprekken van de kinderen die we hadden opgenomen een stuk te maken. Het stuk begon met één beeld in een ruimte en dan kon je de rest nog niet zien. Het publiek ging met de acteurs mee, de ruimtes langs. De acteurs hadden interactie met de beelden, gebaseerd op de gesprekken van de kinderen.'

Het maken van een tentoonstelling met kinderen

'We hadden de tentoonstelling 'Huis'. Dat huis was benaderd vanuit de verschillende ruimtes in een huis en de verschillende manieren waarop je die gebruikt. Het trappenhuis om je te verplaatsen, de keuken waar je kookt, of een kamer waar je slaapt of gezellig met je familie zit. Toen hebben we kunstenaars gevraagd om met klassen kinderen te gaan werken. De kunstenaars mochten zelf bepalen of wat ze met kinderen gingen maken, op zouden nemen in de tentoonstelling. Sommigen hebben dat letterlijk gedaan en anderen hebben daar een vertaalslag van gemaakt en soms was het totaal niet herkenbaar dat een kinderhand er invloed op had gehad. Dat was heel wisselend. Voor de tentoonstelling 'Diep in het bos' (1) hebben drie kunstenaars in ateliers in Villa Zebra hun installatie voorbereid. Zij hebben met kinderen gewerkt die op bezoek waren bij Villa Zebra. De soundscape bij de vuurplaats is bijvoorbeeld gemaakt door een kunstenaar samen met kinderen. Maar een tentoonstelling maken met kinderen met hun eigen werk hebben we nog niet gedaan. Op de scholen doen de kinderen natuurlijk zelf heel veel en maken ze eigen werk. Als er ruimte is in de school, dan vindt iedereen het ook fijn om te laten zien wat de kinderen gemaakt hebben. Dat is dan een tentoonstelling.'

Fotograaf: Paul van der Blom. Villa Zebra, Rotterdam

'Het licht werd altijd door ons gedaan, maar deze keer door een lichtontwerper. De bordjes worden ontworpen door een grafisch ontwerper. Alles wat niet de kunstwerken betreft, heeft de tentoonstellingsontwerper bedacht. Voor elke tentoonstelling vragen we een andere ontwerper. Het ontwerp kan ook ruimtelijk zijn. We laten weten wat de tentoonstelling en het kunstwerk nodig hebben, een witte muur of dat een werk naast een ander moet staan. Er is ook sprake van beïnvloeding geweest, dan kwam een kunstenaar op een idee door het ontwerp. Er is ook een kinderpanel wat regelmatig bij elkaar komt en bij start van de ontwikkeling van een tentoonstelling komen de kinderen altijd bij elkaar. We beginnen bij het thema. Ook de ontwikkeling van de huidige tentoonstelling 'Diep in het bos' begon met een gesprek met het panel over het thema. Art Collart vraagt het panel waar ze aan denken. Wij hebben dan al kunstwerken op het oog, maar dat wordt in veel gevallen nog veranderd door wat de kinderen zeggen. Zo hebben we ook een tentoonstelling gehad met de insteek 'beweging' en toen hebben de kinderen van het panel een boekje meegekregen met de vraag of ze eenmaal per dag wilden opschrijven waar ze op dat moment mee bezig waren, waar ze beweging voelden of zagen. Het kinderpanel laten we ook kunstwerken, ontwerpen, posters en flyers zien om te zien hoe ze op de werken reageerden. Heel belangrijk is hun mening over de workshops. Als we een idee hebben, proberen we dat uit en vaak komen ze zelf ook met een idee. Soms hebben ze wel de neiging om te zeggen: dit moeten jullie kiezen, want dit vinden kinderen leuk. Ze hebben ook een keer een foto van Rineke Dijkstra afgekeurd, want dat zouden vast heel veel kinderen niet aankunnen, want dat was een beetje bloot. Maar daar luisteren we over het algemeen minder naar. Of ze zeggen: 'Dit is veel te eng'. Of saai. We kijken wel wat er met hen gebeurt en als er iets door die saaiheid gebeurt, er ontstaat een gesprek en ze kijken, dan is het goed.'

(1) Diep in het bos: www.villazebra.nl/diepinhetbos

C. Interview Jacques Blommestijn en Wicher Hupkes (Rietveld Lyceum)

*Interview Jacques Blommestijn en Wicher Hupkes
Janneke Baken, 10-03-2017, Doetinchem*

*Jacques Blommestein
Docent beeldend (havo vwo) aan het
Rietveld Lyceum en beeldend kunstenaar
Wicher Hupkes
Docent beeldend (mavo) aan het Rietveld Lyceum en beeldend kunstenaar*

Van internaat naar een ideale ruimte voor kunstonderwijs

Jacques Blommestein en Wicher Hupkes zijn beiden kunstenaar en hebben elkaar achttien jaar geleden leren kennen. Jacques gaf destijds al les aan het Rietveld Lyceum toen Wicher les kwam geven. Jacques: 'Het tekenlokaal was toen nog bovenin een dependance van het Lyceum: Ruimzicht, een prachtig gebouw, dat een oud internaat voor domineeskinderen was geweest. Daar zat een dubbele zolder in met allemaal houten kamertjes. Op die zolder ben ik begonnen met het organiseren van eindexamententoonstellingen. In het gebouw was er ook plaats voor kunstenaars uit de regio. Kunstenaars konden een ruimte als atelier gebruiken met als tegenprestatie dat ze dan wat zouden doen voor de leerlingen op school. Het is te gek dat een schooldirectie dat ziet zitten en een gemeente daarmee akkoord gaat. Dat is een ideale basis en vanuit deze basis kunnen wij helemaal onze eigen gang gaan, als we maar een beetje goeie examenresultaten halen. En die resultaten worden er niet minder van. Integendeel: die worden er beter van. Want je krijgt leerlingen mee, die vinden het leuk, spannend en hebben er zin in. Alles wordt anders. Dat is echt wel de clou. Wij waren vorig jaar uitgenodigd op een symposium (1) waar Emiel Heijnen zijn proefschrift presenteerde. Zij spraken over - en waren een praktijkvoorbeeld van - authentieke didactiek. Wel gek he? Wij zijn al ouder, waarom niet een paar jonge gastjes?' Wicher: 'Ik vind het niet gek. Je moet erin groeien en de school moet ervoor open staan. Alles moet goed zijn, anders werkt het niet. Als je directie niet meewerkt of je hebt de ruimtes niet, dan houdt het op. Ook moet je de kar trekken. Jij was in je eentje al de kar aan het trekken, maar als je met z'n tweeën bent, dan kun je samenwerken, dan sta je sterker, daar krijg je power van en dan op een gegeven moment weet je: hier kan iets.'

De didactiek van de lelijkheid in Kunsthuis 13 in Velp, foto Jacques Blommestijn

Tentoonstellen met leerlingen en K13

In het Rietveld Lyceum is geen tentoonstellingsruimte aanwezig en er is geen geschikte ruimte om tentoon te stellen. Jacques en Wicher vinden het tentoonstellen van het werk van de leerlingen door de leerlingen belangrijk en dus vinden de tentoonstellingen plaats buiten school, op bijzondere plekken. Jacques trekt de kar en zoekt naar geschikte locaties en soms worden ze gevraagd om projecten te doen met hun leerlingen. Jacques: 'Wij hebben samen zoveel tentoonstellingen georganiseerd, ook in het stadsmuseum hier. Met alle scholen samen een eindexamententoonstelling. Maar dat is minder interessant, want dan zijn de leerlingen al weg. We hebben in het cultureel centrum de Gruitpoort heel leuke tentoonstellingen gehouden. Toen we eenmaal de smaak goed te pakken hadden in het maken van tentoonstellingen, werden we gevraagd door K13 (2), Kunsthuis 13 in Velp. Dat was een officiële ruimte uit het kunstcircuit en daar konden wij een tentoonstelling maken met leerlingen. Daar hebben we hele zomervakantie aan besteed. Zes weken in totaal, waar soms dan ook leerlingen aan meewerkten. Dat was fantastisch. Het was een supergave tentoonstelling. Het onderwerp was de didactiek van de lelijkheid. Een deel van de tentoonstelling was in de theaterzaal en een deel in de andere ruimtes. Daar

hebben wij ons eigen werk tussen gehangen, met een overhang van het werk van de leerlingen naar dat van ons. We waren erg gemotiveerd om er iets goeds van te maken. Dan geef je heel anders les en de leerlingen voelen dat er echt iets gaat gebeuren.'

Kunstenaar en klier

Jacques: 'De leerlingen weten niet dat ik een kunstenaar ben, maar daar zal wel iets van doorkomen. Wij zijn allebei het soort kunstenaars die aan de rand van de gevestigde kunst functioneren.' Wicher: 'Ik heb niks met kunstenaars te maken, niks, nul, de enige kunstenaar die ik ken is Jacques. Ik ben wel geïnteresseerd, maar ik doe er niks voor. Ik kan die cultuur niet aan, terwijl ik er eigenlijk zelf superserius over ben. Ik wil wel verkeren in die wereld, maar dan wel op mijn eigen manier. Maar zodra ik dan bezig ben, dan moet ik ook gelijk klieren. Dat is wel waar we allebei last van hebben, dat we altijd moeten klieren. Jacques: 'Extreme klieren zijn we ook, ik ben dan een nette klier, of niet?' Wicher: 'Ik heb wel wat grover taalgebruik. Naar buiten toe ben ik wat extroverter, maar jij bent een grotere klier.' Jacques: 'Ik merk bij mezelf dat ik de neiging heb om braaf te voldoen aan wat mensen verwachten, maar dan word je zo zielloos.'

De didactiek van de lelijkheid in Kunsthuis 13 in Velp, eigen werk: links Wicher Hupkes en rechts Jacques Blommestijn, foto Jacques Blommestijn

Kunstproject met de mavoleerlingen

Wicher: 'Er is wel een verschil in benadering met mavo, want havo-/vwo-leerlingen zijn ook goeie denkers. Ik ben gevraagd door een organisatie in Doetinchem die graag met kunstenaars wil werken om iets te doen. Ik ben met een groepje van zes leerlingen een kunstwerk aan het maken. Dat doe ik met mavo-3. Zo'n leerling zegt dan 'Maar uh, krijg ik hier dan een cijfer voor?' en dan zeg ik dat het wel belangrijk is dat het een goed kunstwerk wordt en hij dus wel goed werk moet doen, waarop hij zegt 'Ja maar wanneer weten we dan of het goed is?' waarop ik antwoord dat ik er toch bij ben en dat hij maar gewoon hard aan het werk moet gaan en ik wel bijstuur als het niet goed genoeg is. Ik maak wel duidelijk dat ik goed werk wil hebben. De leerlingen maken mijn kunstwerk en die beleving is heel goed. Uiteindelijk willen ze er ook graag iets van maken en voelen ze ook wel aan wanneer ergens kwaliteit in zit. Het gaat nergens over, er is geen diepgang van het werk, maar de drijfveer die erin zit om iets vets te maken, ook omdat het in Doetinchem komt te staan, is heel groot. Het is heel gedifferentieerd werken. Met mavo-3 doe je heel andere dingen en is het anders werken dan met havo-5. Maar het is wel dezelfde power die je erin hebt zitten. Dat ze denken: ah wow, hier maak ik iets mee! Dat gebeurt nu tijdens het kunstproject met de zes rotzakken uit de klas. Die plotseling een verantwoordelijkheid voelen en denken: hey, dat is vet, wat we hier aan het doen zijn. Voor alle leerlingen geldt dat ze voelen dat ze ergens aan meewerken dat ze niet zomaar weer mee zullen maken en dat gevoel is denk ik heel belangrijk.'

Eindexamen vwo boven het casino

Jacques: 'Ik ben doorgegaan met het zoeken naar lege ruimtes voor tentoonstellingen van de havo-/vwo-leerlingen. Voor het eindexamen van vwo heb ik een ruimte in de stad boven het casino: een hele leegstaande kantooretage. Ik heb hier een foto van het werk van een jongen, die heeft een negen gekregen. Daar zie je een heel groot bankbiljet, heel mooi uitgevoerd, met daaromheen allerlei teksten over free money. Overal ging hij nog door met schrijven op de muur, die was er zo bezeten mee bezig. En deze bijzondere tekst: Je moet in staat zijn gepassioneerd te geloven en tegelijkertijd de absurditeit van je eigen geloof in te zien en erom lachen.' Wicher: 'Dat had ik zelf wel willen verzinnen. Maar serieus, als je dit ziet, dan denk je toch: op welke academie is dit gemaakt? Het is ook een heel bijzondere ruimte. Jacques stopt veel tijd en energie in het regelen van een goede ruimte. Hij is daar heel ondernemend in. Als ik hier alleen zou zitten, zou dat allemaal niet gebeuren. Ik vind het echt veel te veel werk.' Jacques: 'Het is ook nog een heel gedoe, want er is maar 1 sleutel en die ligt in een bakje, en in mei, juni hebben ze weer een tentoonstelling in de ruimte boven het casino. De leerlingen moeten met 1 sleutel werken. We hebben natuurlijk eerst samen de ruimte bekeken en zetten het samen op en daarna is het een prestatie om als hele klas met 1 sleutel de tentoonstelling voor elkaar te krijgen. Het is vwo-6, dus ik laat ze heel veel zelf doen. Ze doen veel samen en we streven ernaar om in groepen te werken. Er wordt ook nagedacht over het publiek, wanneer het een succes

is, hoe het publiek binnenkomt en wat het publiek meemaakt. Als mensen naar een opening komen, dan denken ze al gauw 'oh leuk' en dan is het weg, dan zien de bezoekers eigenlijk niks. Dan gaan ze gezellig staan praten. Daarom zijn het de leerlingen die de bezoekers rondleiden. Zodra er een bezoeker binnenkomt, is er een leerling die daarop af stapt. Alleen dat al maakt de tentoonstelling goed. Al heb je een baggertentoonstelling, maar leerlingen presenteren het leuk. Al hang je bij wijze van spreken niks op, maar de leerlingen hebben een goed verhaal, dan werkt het. En leerlingen houden ervan om te presenteren.'

Een oude moskee: een inspirerende locatie en een complexe opdracht

Jacques: 'Er was een oude moskee waar kraakwachters in het voorste gedeelte zaten en daarachter waren ruimtes en een heel zwarte ruimte waar de doden werden opgebaard met een fantastische gouden ventilator bovenin. Die ruimte alleen al! Het waren drie ruimtes in totaal. Het was voor vwo-5, een favoriete klas van mij, dus dan wordt ik ook gestimuleerd om dingen voor elkaar te krijgen. Wat het leuk maakt is de complexiteit van de opdracht. Ik weet nog dat Fokert Haanstra zei dat dit een complexe opdracht was. Ik heb de klas de opdracht gegeven om zelf een thema te bedenken waar vanuit je gaat werken, waar je heel enthousiast over bent en iedereen moet enthousiast zijn. Niemand mocht enige twijfel hebben. Dat was 1, dat was over het onderwerp en het tweede was dat ze de media erbij moesten halen. Ze moesten ermee in de krant komen. In de eerste les waren het van die voor de hand liggende dingen zoals: stalkers, morbide toestanden omdat het zo'n enge ruimte was en dan voel je dat niemand het nog weet en de les daarna zijn we eruit gekomen. Ze zouden de kunstjournaliste van de Gelderlander gaan stalken. Ze hadden vervolgens bedacht om haar informatie van Facebook te halen en die tentoon te stellen. Het onderwerp van de tentoonstelling werd privacy. In de voorste ruimtes ging het over die foto's van meiden in hun blote tieten die dan via smartphones verzonden worden op scholen en dan was er een hulpdienst 'het Rietveld opvangteam' voor slachtofferhulp. In die donkere kamer zouden de foto's van die journaliste komen te hangen. Toen heb ik haar toch maar even opgebeld en ze was er niet van gecharmeerd. Dat vond ik stom. Het is toch fantastisch om als journalist op deze manier geconfronteerd te worden met het onderwerp privacy. Ik heb haar toen gevraagd of ze het met de leerlingen wilde komen bespreken, omdat het voor hen toch ook een leerproces is. Uiteindelijk mochten ze haar bellen. De leerlingen hebben het gesprek opgenomen en ze kregen een lachbui tijdens het telefoongesprek. De journaliste is toen boos

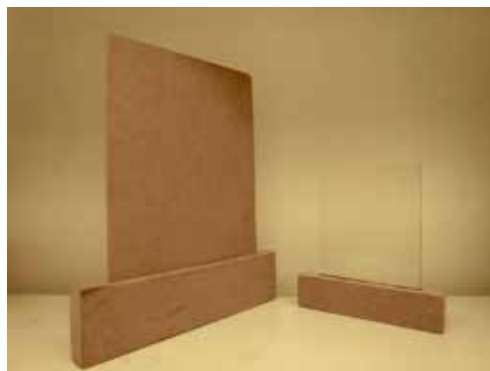
geworden en heeft mij meteen gemaild dat alles weg moest en dat als ik dat niet meteen deed, dan stuurde ze deze informatie door naar de rector. Nou ja, dat mailtje heb ik toen meteen doorgestuurd naar de rector. Een dreigement, absurd gewoon. Toen ik het aan de klas vertelde, waren ze kwaad joh. Toen hebben we bedacht om iemand anders te nemen, een fictieve persoon, maar bijna hetzelfde, haar naam omgedraaid en bijna dezelfde plaatjes. Het telefoongesprek hebben de leerlingen nagespeeld, opgenomen en afgedraaid. De journalist is toen toch gekomen. Een van de leerlingen heeft haar daar ter plekke verteld hoe je je Facebookpagina moet instellen zodat niet iedereen al je gegevens kan zien. Zo'n tentoonstelling als deze is natuurlijk echt iets anders dan puur en alleen het presenteren van werk.'

Krantenartikel over de expositie Privacy, afbeelding Jacques Blommestijn

Sonsbeek

Jacques: 'In Arnhem was afgelopen zomer een grote tentoonstelling, de Sonsbeek Biënnale (3). De curator van deze editie was het collectief ruangrupa uit Indonesië. Ik zit wel in het kunstenaarscircuit en was deze mensen tegengekomen en had er een praatje mee gemaakt. Ik vertelde dat ik docent was en heb vervolgens dezelfde opdracht gegeven aan mijn leerlingen als zij gaven aan de kunstenaars die meededen. Dat waren twee A4'tjes en het onderwerp was transactie. Je zou hetzelfde kunnen doen met elke willekeurige opdracht van een curator. En toen heb ik gevraagd of ze een keer wilde komen kijken op school en dat lukte, echt waanzinnig dat dat lukt alleen al, en toen heb ik de leerlingen presentaties laten houden. Uiteindelijk stond het werk in een museum in Arnhem, want de organisatie was hartstikke enthousiast. Toen de organisatie de tentoonstelling heeft opgeruimd, zijn er twee werken verdwenen. Daar baal ik nog goed van.'

De tentoonstelling van het werk van leerlingen tijdens de Sonsbeek Biënnale en de verdwenen werken, foto's Jacques Blommestijn

De power van samen en durven

Wicher: 'Bij het maken van een tentoonstelling of groot werk wordt er geen tekeningetje meer gemaakt. Dat is het verschil: je bent niet alleen maar een tekeningetje aan het maken. Je kunt er ook niet meer zomaar mee stoppen. Het wordt gepresenteerd, je moet je presenteren en dat snappen ze. Al deze projecten vallen of staan erbij of die kinderen een soort van gelijkheid voelen dat je als docent niet boven ze staat, maar dat je samen met hen bezig bent. Met ze mee aan het denken bent. Respect is niet het goede woord, maar dan ontstaat er welwillendheid. Er zijn er altijd wel een paar die niet mee willen doen, maar er ontstaat wel een soort van power doordat je samen iets gaat doen. Dat samen doen, dat moet je hebben. En je moet durven.' Jacques: 'En

blijven eisen: kwaliteit en inhoud. En die combinatie, die is het eigenlijk wel. En de leerlingen moeten je vertrouwen.' Wicher: 'Het zou mooi zijn als meer docenten de mogelijkheden van deze werkwijze zouden zien, maar ook directies, want je moet het wel met een hele club willen. Ik zat net een beetje weg te dromen en eigenlijk zou het te gek zijn als de gemeente een gebouw heeft waar je met alle scholen onophoudelijk exposities kunt houden.' Jacques: 'Er zijn genoeg lege gebouwen en zodra er geld bij komt kijken, dan is het eigenlijk niet meer leuk.'

(1) Symposium: www.ahk.nl/breitner/projecten/remix/symposium

(2) K13: www.k13.nl/expositie.html

(3) Sonsbeek: www.sonsbeek.org/nl/sonsbeek-2016-transaction/ruangrupa

Voorbeeld van een lesplan

Bijlage D

Piet Zwart - Education in Arts
Voorbeeld van een lesplan 'Een tentoonstelling maken met leerlingen'
Onderdeel van het educatieproject en van het onderzoek
School: Vrije School Vredenhof in Rotterdam
Leeftijdsgroep: zesde klas/groep 8
Tijdspad: maandag 13 februari t/m 10 april (8 lessen)
Lesduur: 60 minuten

Inhoudsopgave		
	Kerdoelen, pedagogische uitgangspunten en de gekozen didactiek	
Les 1:	Introductieles tentoonstellen en mintentoonstelling	
Les 2:	Presentatie minitentoonstelling en ontwikkeling thema	
Les 3:	Inspiratieworkshop over het thema	
Les 4:	Ideeontwikkeling en het verkennen van materialen	
Les 5:	Ideeontwikkeling en het verkennen van materialen (deel 2)	
Les 6:	De tentoonstelling ontwerpen	
Les 7:	De uitvoering van het ontwerp en de tentoonstelling inrichten	
Les 8:	De tentoonstelling inrichten en de opening	

Opmerking: De inhoud van het lesplan is ontwikkeld tijdens de uitvoering van het project, omdat de inbreng van de leerlingen bepalend was voor de inhoud.

Omdat de lesinhoud afhankelijk is van de inbreng van de leerlingen worden de lessen ondersteund door bladen voor in een mapje die per les werden uitgedeeld. De bladen hebben weinig tekst en sluiten aan bij het onderwerp van de les. De beperking is praktisch en verantwoord: hoe minder tijd wordt gevuld met het zenden van informatie, hoe meer tijd overblijft voor participatie.

Kerdoelen, pedagogische uitgangspunten en de gekozen didactiek

Tijdens het educatieproject werd gewerkt aan de drie kerndoelen die het SLO in opdracht van het ministerie van OCW heeft uitgewerkt in inhoud en activiteiten. Voor het primair onderwijs en kunstzinnige oriëntatie zijn dat drie kerndoelen¹:

- Aan kerndoel 54 'de leerlingen leren beelden te gebruiken om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om ermee te communiceren', wordt vrijwel de hele lessenreeks gewerkt.
- Kerndoel 55 'de leerlingen leren op eigen werk en dat van anderen te reflecteren', maakt een wezenlijk onderdeel uit van het maken van een tentoonstelling en dus van de lessenreeks. Hier wordt aan gewerkt door het presenteren van het werk en/of ideeën voor de tentoonstelling, door een klassengesprek over de ideeën van de leerlingen en tijdens de opening van de tentoonstelling wanneer de leerlingen het publiek te woord staan.
- Aan kerndoel 56 'de leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed', wordt gewerkt tijdens de introductielessen (introductieles tentoonstellen en introductieles over het gekozen thema) door voorbeelden uit de geschiedenis van musea en uit de (hedendaagse) beeldende kunst te behandelen.

Pedagogische uitgangspunten:

- Leerlingen nemen actief deel aan de besluitvorming: hun mening en ideeën worden gewaardeerd
- Er moet er genoeg ruimte zijn voor de leerling om op zijn of haar unieke manier bij te dragen (aan het gezamenlijke doel), maar met aandacht en waardering voor de ideeën van de ander(en)
- Door het creëren van een sociaal interactieve leeromgeving is er interactie mogelijk tussen de leerinhouden en de leerling en tussen de leerlingen onderling.

De gekozen didactiek bestaat voornamelijk uit:

- Activiteiten in een sociaal interactieve leeromgeving waarbij de leerlingen worden gestimuleerd om eigen ideeën in te brengen, samen te werken, oplossingen te bedenken (exploreren) en daarbij hun verbeelding te gebruiken.
- Een klassengesprek of een presentatie waarbij de leerlingen worden gestimuleerd tot reflectie, tot het onder woorden brengen van een idee, tot het met elkaar delen van ideeën en luisteren en reageren op elkaar. Door het stellen van open vragen worden leerlingen geholpen en uitgedaagd om nieuwe kennis te combineren met kennis die ze al hebben en om na te denken over alternatieven voor wat ze zien.²

1 Haanstra, F. (2014) Nationale leerplannen en leerplankaders voor de kunstvakken. *Cultuur + Educatie*, Jaargang 14, nr. 40, pp. 8-25; Van der Hoeven, M. e.a. (2014) *Cultuur in de spiegel in de praktijk. Een leerplankader voor cultuuronderwijs*. Enschede: SLO.

2 Dokkum, H. van (2010) *Het effect van de complexiteit van vragen op de nieuwsgierigheid van kinderen tijdens kunsteducatie*. Master scriptie. Utrecht: Universiteit Utrecht.

Ter inspiratie: Vakwerkplan kunstsectie Rietveldlyceum (2017) en 'Duizend dingen achter deuren' van Joke van Leeuwen (1988)

Les 1: Introductieles tentoonstellen en minitentoonstelling

Op het eerste blad staat schematisch de lesstructuur, dus 'wat we gaan doen', zodat de leerlingen een idee krijgen over het verloop van het project:

1. Introductieles tentoonstellen
Maak je eigen minitentoonstelling

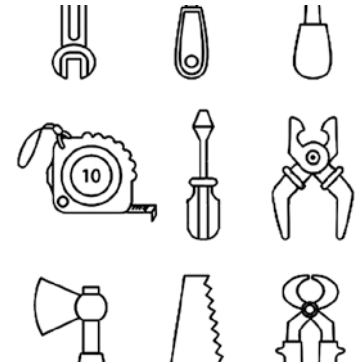
2. Het verzinnen van een thema
Heb je ideeën? Schrijf ze op het ideeënblaadje :)

3. Het ontwerpen van de tentoonstelling

4. Het maken van de tentoonstelling

5. De feestelijke opening van de tentoonstelling

Om de leerlingen te inspireren, hun begrip te vergroten en dat ook meteen in praktijk te brengen, is de eerste les een introductieles over tentoonstellen / tentoonstellingen en maken ze een minitentoonstelling. Deze introductieles is ook bedoeld om de leerlingen aan het denken te zetten over een thema voor de tentoonstelling.

Introductieles: Wat is tentoonstellen? Wat kan het zijn?

Didactiek: klassengesprek met de eigen bijdrage van de leerlingen, zodat er aansluiting is op hun eigen ervaring/bestaande kennis en interesse van de leerling. Er wordt gewerkt aan kerndoel 56.

Om de kinderen te inspireren zijn er bladen met plaatjes van verschillende soorten tentoonstellingen. Voor de inhoud van de les en de bijbehorende afbeeldingen heb ik rekening gehouden met de interesses van de leerlingen (op basis van een vragenlijst). Er waren bijvoorbeeld kinderen die geïnteresseerd waren in tentoonstellingen over de oorlog en wapens, dus was er een plaatje van de Royal Armouries in Londen en een gek plaatje van internet met een Playmobilpoppetje.

Playmobilpoppetje van internet en de Royal Armouries in Londen

Er waren ook kinderen die een natuurhistorisch museum hadden gekozen als favoriet museum. Ook daar was genoeg materiaal over te vinden om de interesse van de leerlingen te verbinden aan geschiedenis/nieuwe kennis en om tot de verbeelding sprekende invalshoeken over tentoonstellingen te vinden.

Wonder cabinets/Cabinets of curiosities en 18e-eeuwse Duitse 'Schranks'

Ik stel de leerlingen open vragen die hen uitdagen om nieuwe kennis te combineren met kennis die ze al hebben en laten nadenken over alternatieven voor wat ze zien: Wat is tentoonstellen? Wat kan het zijn? Waarom doen mensen dat? Van kasteel tot zolderkamer, van traditioneel tot meest fantastisch, binnen en buiten. Van geschilderde portretten tot een verzameling touwtjes. Aan de hand van voorbeelden nemen we in vogelvlucht een aantal grappige, mooie en bijzondere tentoonstellingen door. Wat zou jij willen tentoonstellen? Van jezelf? Van iemand anders?

Activiteit: maak een minitentoonstelling

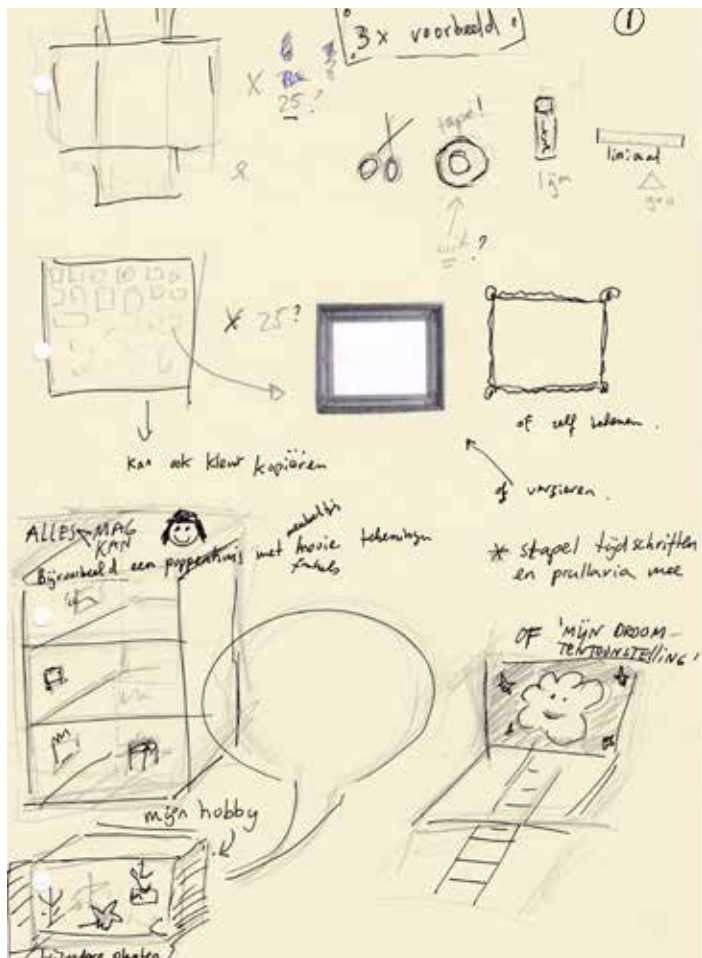
Didactiek: De leerlingen kunnen de kennis die ze al hebben, combineren met nieuwe kennis over tentoonstellen en gebruik maken van het collagemateriaal, om zo tot nieuwe beelden komen (onderzoeken, verbeelden, conceptualiseren). Er wordt gewerkt aan kerndoel 54.

Alle leerlingen hebben hetzelfde doosje (hetzelfde uitgangspunt) waar iedere leerling op zijn of haar unieke manier vorm aan kan geven met collage. Door het gebruik van collage is deze vrije opdracht door leerlingen die tekentechnisch minder zijn ontwikkeld of leerlingen met een minder ontwikkelde verbeelding, toch goed te doen.

De kartonnen doosjes en een minitentoonstelling als voorbeeld

Wat zou jij willen tentoonstellen? Naar aanleiding van de les over wat een tentoonstelling zou kunnen zijn, gaan de leerlingen meteen aan de slag. De kinderen maken een minitentoonstelling in een doosje door middel van collage, knippen uit tijdschriften, zelf tekenen en plakken. Als een leerling het moeilijk vindt iets te verzinnen of zonder opdracht aan het werk te gaan, dan lukt het misschien door een gesprekje, door te vragen wat de leerling interessant vindt. Als het niet lukt, dan zijn er een aantal ideeën voor de leerlingen om uit te kiezen, bijvoorbeeld: mijn hobby, dromen of superhelden en schurken.

Vorbereiding van de les. Benodigdheden: doosjes, stevig wit papier, tekenspullen, schaar, lijm of/en plakband, snippers, oud papier, tijdschriften, ...

Door het werken aan de minitentoonstelling hebben leerlingen de eerste stappen gezet in het nadenken over het concept tentoonstellen.

Les 2: Presentatie minitentoonstelling en ontwikkeling thema

Inventarisatie van thema's

De leerlingen ontvangen allemaal een blad voor ideeën en krijgen de tijd om thema's op te schrijven voor de tentoonstelling. Is er al een duidelijk favoriet thema waar de ideeën onder geschaard kunnen worden? Na de presentaties van de minitentoonstelling mogen de kinderen stemmen op de thema's en praten we na.

Minitentoonstelling presenteren

Didactiek: de leerlingen presenteren hun werk. Daarmee leren ze hun ideeën onder woorden brengen en te delen met de klas en is er aandacht voor elkaar, waardoor leerlingen op de hoogte raken van en geïnspireerd worden door het werk van hun klasgenoten. Er wordt gewerkt aan kerndoel 55.

De leerlingen presenteren hun minitentoonstelling aan de klas. Waar gaat jouw minitentoonstelling over? Wat is er te zien? Wat denken klasgenoten dat er te zien is? Waarom?

Les 3: Inspiratieworkshop thema

Op het bord staat het winnende thema dieren en het bijna winnende thema toekomst genoteerd als nieuw hoofdthema 'Toekomst Dieren' met daaromheen de bijpassende en de bijbehorende subonderwerpen van de leerlingen, zoals recycling, robots, eenhoorns, katten. Op deze manier heb ik alle ideeën van de leerlingen proberen te verwerken.

Introductieles Toekomst Dieren

Didactiek: klassengesprek met als doel ideeontwikkeling (ontwikkeling van het thema) op basis eigen inbreng van de leerlingen, zodat er aansluiting is op hun eigen ervaring/bestaande kennis en interesse van de leerling. Er wordt gewekt aan kerndoel 56: kennis verwerven over en waardering krijgen voor aspecten van cultureel erfgoed.

We beginnen de les met een gesprek over het thema Toekomst Dieren ondersteund door twee bladen die ik heb voorbereid met voorbeelden uit de hedendaagse kunst. Ik neem o.a. een voorbeeld mee van Keith Haring, naar aanleiding van de antwoorden op de vragenlijst van twee leerlingen die naar een tentoonstelling van Keith Haring in de Kunsthal waren geweest.

Keith Haring

Ik neem ook afbeeldingen van Theo Jansen zijn strandbeesten mee. Als voorbereiding op de les heb ik de expositie *Universum Theo Jansen – Of de wording van het strandbeest* bezocht in Museum Prinsenhof Delft.

Theo Jansen

Ik vraag naar het materiaalgebruik, vertel over de kunstenaars en vraag de leerlingen naar de betekenis van het werk. Er is ook een afbeelding van een Pokémon, voor de gein, en een meer serieus onderwerp naar aanleiding van het werk van de Franse kunstenaar Paulo Grangeon: hij maakte samen met het WNF 1600 panda's van papier-maché. Precies het aantal dat nog in het wild leeft. Deze indrukwekkende groep panda's heeft een tour gemaakt door Azië.

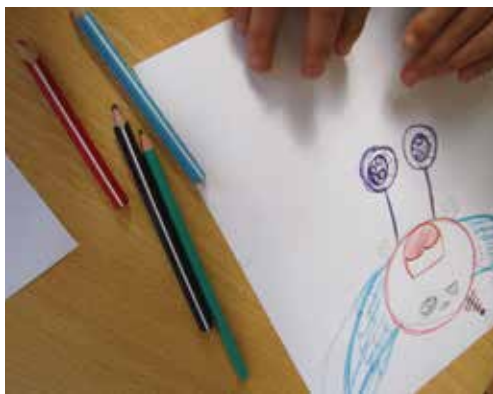
Paulo Grangeon

Inspiratieworkshop Toekomst Dieren

Didactiek: een gezamenlijke tekenactiviteit waarbij afstand genomen moet worden van eigen inbreng om tot een tekening te komen. Het doel ervan is de leerlingen op weg helpen met de ideeontwikkeling voor hun Toekomst Dier. Door het delen van de tekening ontstaan er nieuwe ideeën, worden ideeën met elkaar uitgewisseld en ontstaat er spelenderwijs meer interesse voor elkaars tekenwerk en ideeën. Er wordt gewerkt aan kerndoel 54.

Alle leerlingen krijgen een wit tekenblad en hebben een schetspotlood in de hand. Op basis van de ideeën van de leerlingen heb ik een lijst voorbereid met elementen die bij Toekomst of bij Dieren passen. Deze lijst heb ik aangevuld met wat nieuwe elementen waaruit een toekomstdier zou kunnen bestaan. Ik noem een element, bijvoorbeeld: poten, cijfer, vleugels, kubus of antenne, ... Na een element geven de kinderen het tekenblad door aan de buurman. Ik spoor de leerlingen aan om ook zelf een element te noemen. We nemen voor elk element een paar minuten de tijd. Het moet geen haastwerk worden, maar er mag wel met een beetje tempo gewerkt worden om de spanningsboog in stand te houden. Na een aantal rondes (ongeveer 10 à 12) stopt het 'spel' en kleuren de leerlingen de tekening die ze op dat moment op hun tafel hebben liggen, 'af'. Eventueel krijgt het Toekomst Dier een naam.

Voorbeelden toekomstdieren. Benodigdheden: papier, tekenspullen (potloden)

Les 4. Ideeontwikkeling en het verkennen van materialen

Didactiek: De klas als dynamische werkplaats (rondlopen, overleg met elkaar en bij elkaar kijken zolang het met de ideeontwikkeling te maken heeft een doel heeft). Deze les staat in het teken van ideeontwikkeling en de keuze van het materiaal en hoe materiaal kan helpen bij de ontwikkeling van het idee. De leerlingen leren hun idee uitwerken als schets (ontwerp) en verkennen de mogelijkheden van de materialen; ze onderzoeken, ondernemen en reflecteren daarop. Er wordt gewerkt aan kerndoel 54 en kerndoel 55.

Een foto van een deel van het recycle materiaal

Ik leg de kinderen uit dat ze vandaag gaan werken aan het ontwikkelen van een idee, en dat daar de hele les voor bedoeld is. Ik heb bij Scrap recycle materiaal gekocht om eventueel mee te werken. Ik bedank een leerling voor zijn tip voor de winkel Scrap en vraag of hij daar iets over wil vertellen. We praten over recycling. Wat is recycling? Wie doet aan recycling en op welke manier? Er ontstaat meer begrip van het onderwerp recycling en van het gebruik van recycle materialen in een beeldend werk.

Leerlingen kunnen kiezen tussen de volgende technieken en materialen:

1. Tekenen in combinatie met collage - werken met oude kranten en tijdschriften, knippen/scheuren (striptekenen in combinatie met collage kan ook)
2. Ruimtelijk werken met recycle materialen (het werk kan in een later stadium beschilderd of beplakt worden/collage)

Ik zet een tafel in de hoek van de klas waar ik zit met alle materialen. De kinderen krijgen het materiaal te zien, maar afhankelijk van hoever het idee is gevorderd en er een plan van aanpak is, mogen ze materialen uitzoeken.

Het ontwerpen van een Toekomst Dier

Hebben de leerlingen de smaak te pakken? Waarom wel en waarom niet? Zijn er wensen en/of nieuwe ideeën? Wat spreken we af voor de volgende les? Het streven is dat aan het eind van de les alle kinderen weten hoe ze willen werken (tekenen en collage of recyclematerialen) en wat ze ongeveer willen gaan doen. De ideeën worden geïnventariseerd, zodat het duidelijk is welke kinderen extra hulp nodig hebben in de volgende les.

Les 5: Ideeontwikkeling en het verkennen van materialen (deel 2)

Didactiek: de klas als dynamische werkplaats (rondlopen, overleg met elkaar en bij elkaar kijken zolang het met de ideeontwikkeling te maken heeft, een doel heeft). Deze les staat in het teken van ideeontwikkeling en de keuze van het materiaal en de vraag hoe materiaal kan helpen bij de ontwikkeling van het idee. De leerlingen leren hun idee uitwerken als schets (ontwerp) en verkennen de mogelijkheden van de materialen en onderzoeken, en ondernemen en reflecteren daarop. Leerlingen worden uitgedaagd door het materiaal en leren oplossingen te bedenken, alleen of samen. Er wordt gewerkt aan kerndoel 54 en kerndoel 55.

De inventarisatie van de vorige les wordt klassikaal doorgenomen. Het belangrijkste is dat alle kinderen weten wat ze gaan doen en dat ook steeds willen. Naar aanleiding van de inventarisatie wordt duidelijk welke kinderen extra hulp nodig hebben tijdens de les. Net zoals vorige keer staat er een tafel in de hoek waar de leerlingen materialen kunnen halen naar aanleiding van hun idee. Deze keer mogen ze die zelf pakken en van een afstandje houd ik in de gaten of ze er zelfstandig uitkomen. Ik loop rond om vragen te beantwoorden en met een opmerking of vraag leerlingen aan te sporen. Aan het eind van de les weten alle kinderen wat ze aan het maken zijn en welke materialen ze willen gebruiken.

Het ontwerpen van een Toekomst Dier

Les 6: De tentoonstelling ontwerpen

Didactiek: Gezamenlijke activiteit waarbij de leerlingen worden gestimuleerd om samen te onderzoeken, te ontwerpen, eigen ideeën in te brengen en uit te werken (conceptualiseren, communiceren,) en daarbij hun verbeelding te gebruiken. De leerlingen presenteren hun idee: ze leren hun ideeën onder woorden brengen en te delen met de klas en er is aandacht voor elkaar, waardoor leerlingen op de hoogte raken van en geïnspireerd worden door de ideeën van hun klasgenoten. Er wordt gewerkt aan kerndoel 54 en kerndoel 55.

Het ontwerpen van de tentoonstelling

De gezamenlijke ideeontwikkeling voor het ontwerp van de tentoonstelling is het belangrijkste vandaag: een definitief ontwerp en de praktische uitwerking ervan gebeuren in de volgende les. Er worden groepjes samengesteld voor deze opdracht. De leerlingen werken samen in groepjes van 2 of 3. Alle leerlingen ontvangen de opdracht en krijgen genoeg tijd om die rustig te lezen en om daarna hun vragen te stellen. Daarna gaan ze aan het werk en als ze tussendoor vragen hebben of niet verder kunnen, worden ze op weg geholpen.

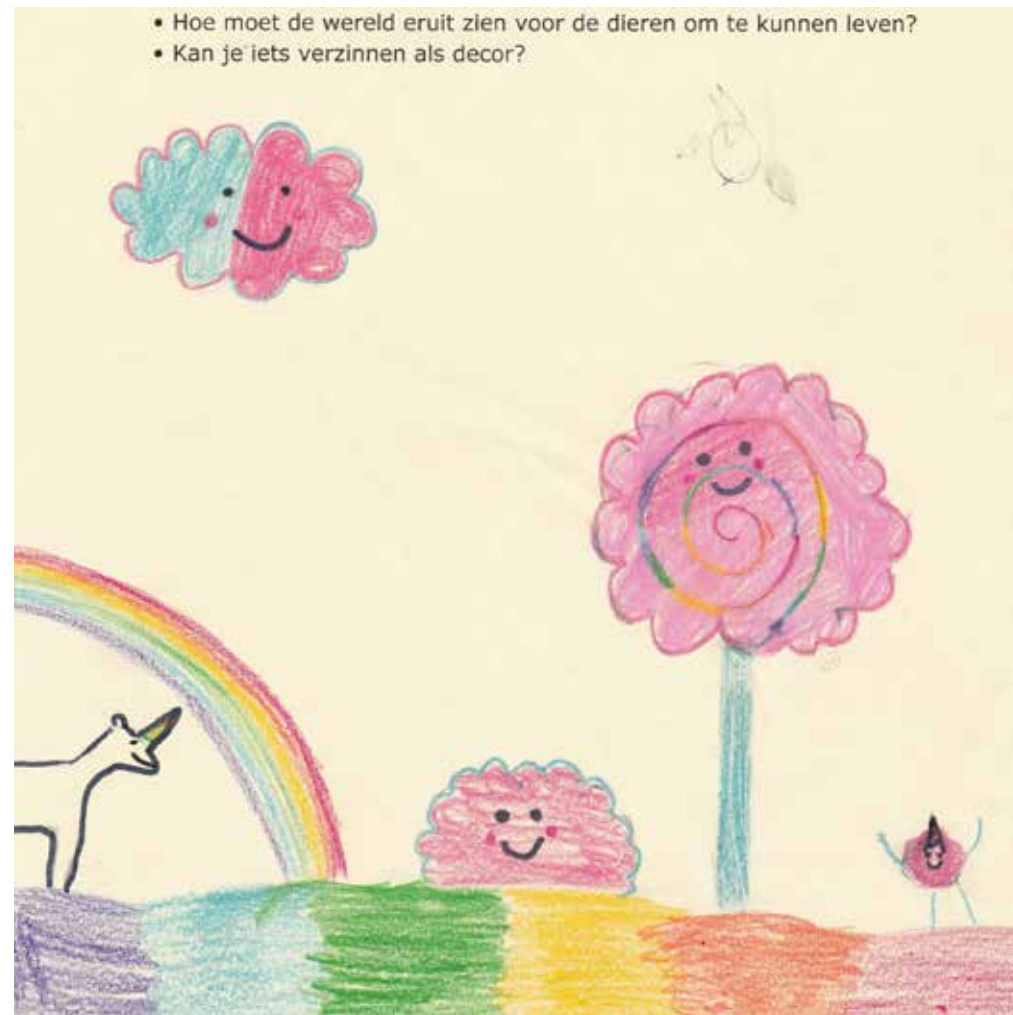
Lesbrief voor de leerlingen:

Toekomst Dieren

Er waren eens 26 kunstenaars op de Vrije School Vredehof. Ze waren gek op dieren. Ze bedachten allerlei prachtige Toekomst Dieren, gemaakt van recycle materiaal. Langzaam maar zeker kwamen de dieren tot leven dankzij hun fantasie. In plaats van een leven op de vuilnisbelt kregen deze dieren een plaats in de klas. Het klaslokaal werd een wereld voor de Toekomst Dieren.

Schrijf samen op hoe de wereld van de Toekomst Dieren eruit moet zien.

Een paar vragen om je op weg te helpen: Hoe ziet de wereld van de toekomstdieren eruit? Zijn de dieren in te delen in 'soorten' dieren die in groepjes bij elkaar leven? Wat voor soorten zouden er kunnen zijn? Hoe moet de wereld eruitzien voor de dieren om te kunnen leven? Kun je iets verzinnen als decor?

Het ontwerpen van de tentoonstelling

Na een halfuur werken in kleine groepjes presenteren de leerlingen het idee van hun groepje. Het is belangrijk dat de leerlingen het idee aan hun klasgenoten leren vertellen en de leerlingen naar elkaar luisteren. Pas als alle groepjes geweest zijn en alle leerlingen alle ideeën hebben gehoord, vat ik de ideeën samen. Misschien is er al een idee hoe de tentoonstelling eruit kan komen te zien (nog niet praktisch, maar het uitgangsidee of, als ze te combineren zijn, de uitgangsideeën).

Les 7: De uitvoering van het ontwerp en de tentoonstelling en inrichten

Didactiek: Gezamenlijke activiteit waarbij de leerlingen worden gestimuleerd om samen te onderzoeken, eigen ideeën in te brengen en uit te werken, samen problemen op te lossen en daarbij hun verbeelding te gebruiken. De leerlingen leren hun idee (ontwerp) voor de tentoonstelling uit te werken en verkennen de mogelijkheden van de materialen. Ze onderzoeken, ondernemen en reflecteren daarop. Leerlingen worden uitgedaagd door het materiaal en leren oplossingen te bedenken, alleen of samen. Er wordt gewerkt aan kerndoel 54 en kerndoel 55.

De ideeën voor het decor worden verder uitgewerkt. De leerlingen kunnen op basis van hun ideeën van de vorige les hun idee verder ontwikkelen op basis van de mogelijkheden, zolang alles maar stabiel staat. De leerlingen kunnen deze les het dier eventueel plaatsen in of op een kartonnen doos. De leerlingen kunnen de dozen verven, versieren, etc. Zodoende kunnen de leerlingen een eigen omgeving/decor voor het dier creëren. De leerlingen schrijven het naambordje (communiceren, conceptualiseren).

Naam kunstenaar:

Naam dier:

Geboren op:

Soort:

Is gemaakt van:

Klimaat en leefomstandigheden:

Voedsel:

Specialiteit:

We bouwen samen langzaam maar zeker aan de tentoonstelling: de omgeving waarin de dieren een plaats kunnen gaan krijgen.

De plek van de tentoonstelling en recyclematerialen om het decor mee te maken ter inspiratie. Materialen: kartonnen dozen, rol papier, tape, touw, verf...

Les 8: De tentoonstelling inrichten en de opening

Didactiek: Gezamenlijke activiteit waarbij de leerlingen worden gestimuleerd om samen ideeën in te brengen en uit te werken, samen problemen op te lossen en daarbij hun verbeelding te gebruiken. De leerlingen leren hun idee voor de tentoonstelling uit te werken (ontwerp) en verkennen de mogelijkheden van de materialen. Ze onderzoeken, ondernemen en reflecteren daarop. De leerlingen scherpen hun waarneming en leren hun werk te zien door de ogen van het publiek. De leerlingen presenteren hun werk, eerst aan elkaar en later aan het publiek ('aan de hand meenemen'). Er wordt gewerkt aan kerndoel 54 en kerndoel 55.

Het maken van het decor

De middag bestaat uit een aantal lesonderdelen waarin we toewerken naar de opening van de tentoonstelling en de presentatie van het werk.

De tentoonstelling inrichten

We starten de les gezamenlijk. Het verloop van de middag wordt uitgelegd en besproken met de leerlingen. Ik vertel de leerlingen iets over galeries en openingen en dat het tijdens de opening belangrijk is dat zij het publiek meenemen en iets vertellen over de tentoonstelling en hun werk. De leerlingen zijn om de beurt aan de beurt, ik haal ze per duo/groepje/leerling naar de gang, zodat ze rustig de tentoonstelling kunnen inrichten en iets kunnen vertellen over hun werk, zodat ze het een keer geoefend hebben voor als de ouders/verzorgers en andere klassen komen kijken. Op basis van de ideeën van de leerlingen tijdens de vorige les over het decor wordt de linkerhelft van de tentoonstelling een vrolijke droomwereld met regenbogen

en de rechterhelft een spannende woestijn-, moeras- en waterwereld. We richten de tentoonstelling in: de omgeving waar de dieren een plaats kunnen krijgen. Links van het midden is de regenboog en de vrolijke, zonnige kant en rechts van het midden is de woestijn en het moeras. Welk werk komt waar te hangen/te staan? Waarom? Zijn er dieren die bij elkaar moeten staan?

De opening

Voordat de feestelijke opening kan beginnen, hebben leerlingen nog het een en ander te doen: opruimen, versiering ophangen, informatie ophangen, thee, limonade, koffie & wat lekkers klaarzetten. Leerlingen maken zelf groepjes (als dat niet lukt, dan met hulp van de docent) en gaan aan de slag.

Uitnodiging:

Er waren eens 26 kunstenaars op de Vrije School Vredehof. Ze waren gek op dieren. Ze bedachten allerlei prachtige Toekomst Dieren, gemaakt van recycle materiaal. Langzaam maar zeker kwamen dankzij hun fantasie de dieren tot leven. In plaats van een leven op de vuilnisbelt, kregen deze dieren een plaats in een wereld voor de Toekomst Dieren.

Beste ouders/verzorgers,

De afgelopen weken hebben de leerlingen tijdens de teken- en schilderles op maandag hard gewerkt: na een introductieles over tentoonstellen zijn ze aan de slag gegaan met het bedenken van een thema, het maken van werk (recycle art), het ontwerpen van de tentoonstelling en het inrichten ervan.

De opening van de tentoonstelling is hét moment dat er kunstzinnige verdieping ontstaat door het geven van een presentatie van het werk. Daarom zijn jullie van harte uitgenodigd voor de opening van de tentoonstelling Toekomst Dieren.

Toekomst Dieren

Wat: feestelijke opening van de tentoonstelling met koffie en koek

Waar: in het klaslokaal van de zesde klas

Wanneer: maandag 10 april

Hoe laat: om 14.15 tot 14.45

Herkansing om de tentoonstelling te bekijken met toelichting van de kunstenaars: dinsdagochtend om 8.30

Bijlagen
E,F,G,H

Bijlage E

Hallo allemaal,

Mijn naam is Janneke en ik kom vanaf februari met jullie meedoen in de teken- en schilderles van juf Eveline. We gaan ook iets leuks doen. Ik zal jullie in de klas iets vertellen over de gekste en mooiste tentoonstellingen van de wereld. Daarna gaan we meteen aan de slag met het verzinnen en maken van jullie eigen tentoonstelling. Voordat het zover is, wil ik graag zes dingen weten. De vragen staan hieronder. Er zijn geen foute antwoorden en het is geen (slimheids)quiz. Schrijf gewoon op wat jij vindt, want daar help je mij het beste mee. Alvast superbedankt :)

Janneke Tot gauw!

1. Wat is je naam?

2. Wat was de leukste of mooiste tentoonstelling waar je ooit geweest bent?

1. Natuur History museum en 2. Keith Haring

3. Waarom was het leuk of mooi? → heeft Sophie gemaakt

1. Omdat er veel dieren waren met een grappig verhaal er achter. 2. En ik vond

4. Als jij de baas was van een museum, wat zou je dan tentoonstellen? Waarom?

eh... weet ik niet?

de tekeningen
Heel grappig.

5. Wat vind je het allerleukst van de teken- en schilderles?

Dat je kan tekenen en
schilderen.

6. Wat zou je graag (vaker) willen doen in de teken- en schilderles?

Uit schilderen

Bijlage F

Hoi allemaal,

Graag wil ik een paar dingen weten, omdat ik van jullie wil leren.
Schrijf maar gewoon op wat je ervan vindt, daar help je me het beste mee.

Janneke

Bedankt!

1. Wat is je naam?

2. Wat vind je het leukste van de lessen tot nu toe?

het maken van mijn eigen ontwerpje!!

3. Waarom vind je dat leuk?

nou, je kan doen wat je wil doen omdat het best is en want je hebt het zelf verzonnen.

4. Vind je het een leuk thema? En waarom wel of waarom niet?

ik wou eigenlijk toekomst maar ik vind het een heel goede oplossing van ~~je~~ u dat je het had gemengd.

5. De volgende vragen beantwoord je door jouw antwoord te omcirkelen.

• We praten met elkaar en luisteren naar elkaar:

nee, dat doen we niet dat doen we een beetje

ja, dat doen we

• We gaan samen aan het werk en werken samen:

nee, dat doen we niet dat doen we een beetje

ja, dat doen we

• Ik kan mijn eigen ideeën kwijt:

dat kan niet dat kan een beetje

ja, dat kan

• Ik vind het leuk en heb er zin in:

ik vind het niet leuk een beetje

ja, heel erg

Bijlage G

Hoi allemaal,

Bedankt voor de fijne tijd in de klas! Ik heb mooie foto's gemaakt van jullie en van de tentoonstelling. Ik zorg dat jullie ouders/verzorgers deze foto's na de meivakantie kunnen downloaden. Dit is de laatste vragenlijst. Schrijf maar gewoon op wat je ervan vindt, daar help je me het beste mee. Groetjes, Janneke

1. Wat is je naam?

2. Wat zou je van de lessen Toekomst Dieren graag (vaker) willen doen in de teken- en schilderles?

Je eigen ontwerp maken

3. Vind je het maken van een tentoonstelling met de klas een goed idee? En waarom wel of waarom niet?

ja omdat je er creatief van
word

4. Als je weer een tentoonstelling met de klas mag maken, wat zou je dan anders doen?

een ander dier maken

5. De volgende vragen beantwoord je door jouw antwoord te omcirkelen.

• We hebben met elkaar gepraat en luisterden naar elkaar:

nee, dat deden we niet dat deden we een beetje ja, dat deden we

• We hielpen elkaar en deden dingen samen:

nee, dat deden we niet dat deden we een beetje ja, dat deden we

• Ik kon mijn eigen ideeën kwijt:

dat kon niet dat kon een beetje ja, dat kon

• Ik vond het leuk:

ik vond het niet leuk een beetje leuk ja, heel erg leuk

Piet Zwart - Education in Arts

Evaluatie 'Een tentoonstelling maken met leerlingen'

Onderdeel van het onderzoek

Janneke Baken, Rotterdam, mei 2017

Algemene vragen

1. Welk moment(en) gedurende het project herinner je je het meest?
 2. Welke onderdelen van het project vond je het sterkst en waarom?
 3. Welke onderdelen van het project vond je het zwakst? Wat zou je adviseren om deze onderdelen te verbeteren?
 4. Welke reacties van de leerlingen zijn je het meest bijgebleven?
 5. Hebben de leerlingen de lessenreeks anders ervaren dan de reguliere teken- en schilderles? (Graag toelichten.)
 6. Welke leerdoelen werden gerealiseerd tijdens het project? Welke leerdoelen werden niet of slechts gedeeltelijk gerealiseerd?
 7. Is het maken van een tentoonstelling nuttig als lesstructuur?
- Wil je jouw reactie en toelichting (ook: op welke momenten zag je het?) geven op de volgende stellingen:
8. De leerlingen praatten met elkaar en luisteden naar elkaar.
 9. De leerlingen gingen samen aan het werk en werkten samen.
 10. De leerlingen konden hun eigen ideeën kwijt.
 11. De leerlingen waren betrokken, ze hadden er zin in.

De volgende vragen gaan over betekenisvol leren

12. Droeg het ontwikkelen van een thema op basis van de ideeën van de leerlingen bij aan het verbinden van de belevingswereld van de leerling met de les/de opdracht? (Graag toelichten en waar zag je het aan?)

13. Droeg een klassengesprek/het stellen van open vragen aan de leerlingen bij aan het verbinden van de belevingswereld van de leerling met de les/opdracht? (Graag toelichten en waar zag je dat aan?)

14. Droeg het geven van ruimte voor de eigen fantasie/beleving (zoals bij de mini-tentoonstelling, het maken van het toekomstdier en het ontwerpen van het decor) bij aan het verbinden van de belevingswereld van de leerling met de les/opdracht? (Graag toelichten en waar zag je dat aan?)

15. Droeg het geven van ruimte voor interactie tussen de leerlingen (de dynamische werkplaats) bij aan het verbinden van de belevingswereld met de les/opdracht? (Graag toelichten en waar zag je dat aan?)

16. Droeg de voorbereiding en de opening van de tentoonstelling op basis van de eigen bijdrage van leerlingen bij aan het verbinden van de belevingswereld van de leerling met de les/opdracht? (Graag toelichten en waar zag je dat aan?)

Tot slot

17. Welke onderdelen van het project denk je in de toekomst te willen gebruiken en hoe?

18. Heeft het project invloed gehad op jouw visie op beeldend onderwijs? (Graag toelichten.)

19. Heeft het project invloed gehad op jouw visie op de rol van de docent tijdens een beeldendelessenreeks?

20. Is het maken van een tentoonstelling met leerlingen iets wat je andere docenten zou aanbevelen om te doen, en zo ja, wat zijn jouw tips?

JANNEKE
BAKEN '17

PIET ZWART INSTITUTE / MASTER EDUCATION IN ARTS / SCRIPTIE